משנה · אחרונים · יכין · סדר קדשים

יכין ערכין

רבי ישראל ליפשיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יכין ערכין

רבי ישראל ליפשיץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יכין-ערכין/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 9
סעיף א 9
סעיף ב 9
סעיף ג 9
סעיף ד 9
סעיף ה 9
סעיף ו 9
סעיף ז 10
סעיף ח 10
סעיף ט 10
סעיף י 10
סעיף יא 10
סעיף יב 10
סעיף יג 11
סעיף יד 11
סעיף טו 11
סעיף טז 12
סעיף יז 12
סעיף יח 12
סעיף יט 12
סעיף כ 12
סעיף כא 13
סעיף כב 13
פרק ב 13
סעיף א 13
סעיף ב 13
סעיף ג 13
סעיף ד 13
סעיף ה 14
סעיף ו 14
סעיף ז 14
סעיף ח 14
סעיף ט 15
סעיף י 17
סעיף יא 17
סעיף יב 18
סעיף יג 18
סעיף יד 19
סעיף טו 19
סעיף טז 20
סעיף יז 20
סעיף יח 20
סעיף יט 20
סעיף כ 20
סעיף כא 20
סעיף כב 20
סעיף כג 21
סעיף כד 21
סעיף כה 21
סעיף כו 21
סעיף כז 21
סעיף כח 22
סעיף כט 22
סעיף ל 22
סעיף לא 22
סעיף לב 22
סעיף לג 22
סעיף לד 23
סעיף לה 23
סעיף לו 23
סעיף לז 23
סעיף לח 23

סעיף לט 23
סעיף מ 23
סעיף מא 24
סעיף מב 24
סעיף מג 24
סעיף מד 24
סעיף מה 25
סעיף מו 25
סעיף מז 25
סעיף מח 25
סעיף מט 25
סעיף נ 25
סעיף נא 26
סעיף נב 26
סעיף נג 26
סעיף נד 26
סעיף נה 26
פרק ג 27
סעיף א 27
סעיף ב 27
סעיף ג 27
סעיף ד 27
סעיף ה 27
סעיף ו 27
סעיף ז 27
סעיף ח 27
סעיף ט 28
סעיף י 28
סעיף יא 28
סעיף יב 28
סעיף יג 28
סעיף יד 28
סעיף טו 28
סעיף טז 28
סעיף יז 29
סעיף יח 29
סעיף יט 29
סעיף כ 29
סעיף כא 29
סעיף כב 29
סעיף כג 29
סעיף כד 30
סעיף כה 30
סעיף כו 30
סעיף כז 30
סעיף כח 31
פרק ד 31
סעיף א 31
סעיף ב 31
סעיף ג 31
סעיף ד 31
סעיף ה 31
סעיף ו 31
סעיף ז 32
סעיף ח 32
סעיף ט 32
סעיף י 32
סעיף יא 32
סעיף יב 32
סעיף יג 33
סעיף יד 33
סעיף טו 33
סעיף טז 33
סעיף יז 33

סעיף יח 33
סעיף יט 33
סעיף כ 33
סעיף כא 34
סעיף כב 34
פרק ה 34
סעיף א 34
סעיף ב 34
סעיף ג 34
סעיף ד 34
סעיף ה 35
סעיף ו 35
סעיף ז 35
סעיף ח 35
סעיף ט 35
סעיף י 35
סעיף יא 35
סעיף יב 35
סעיף יג 36
סעיף יד 36
סעיף טו 36
סעיף טז 36
סעיף יז 36
סעיף יח 36
סעיף יט 37
סעיף כ 37
סעיף כא 37
סעיף כב 37
סעיף כג 37
סעיף כד 37
סעיף כה 38
סעיף כו 38
סעיף כז 38
סעיף כח 38
סעיף כט 38
סעיף ל 38
פרק ו 39
סעיף א 39
סעיף ב 40
סעיף ג 40
סעיף ד 40
סעיף ה 40
סעיף ו 41
סעיף ז 41
סעיף ח 41
סעיף ט 41
סעיף י 41
סעיף יא 41
סעיף יב 42
סעיף יג 42
סעיף יד 42
סעיף טו 42
סעיף טז 43
סעיף יז 43
סעיף יח 43
סעיף יט 43
סעיף כ 43
סעיף כא 43
סעיף כב 43
סעיף כג 43
סעיף כד 43
סעיף כה 44
סעיף כו 44
סעיף כז 44

סעיף כח 44
סעיף כט 44
סעיף ל 44
סעיף לא 45
סעיף לב 45
סעיף לג 45
סעיף לד 45
סעיף לה 45
סעיף לו 46
סעיף לז 46
פרק ז 46
סעיף א 46
סעיף ב 46
סעיף ג 46
סעיף ד 47
סעיף ה 47
סעיף ו 47
סעיף ז 47
סעיף ח 47
סעיף ט 47
סעיף י 47
סעיף יא 48
סעיף יב 48
סעיף יג 48
סעיף יד 48
סעיף טו 48
סעיף טז 48
סעיף יז 48
סעיף יח 49
סעיף יט 49
סעיף כ 49
סעיף כא 49
סעיף כב 49
סעיף כג 49
סעיף כד 49
סעיף כה 49
סעיף כו 49
סעיף כז 50
סעיף כח 50
סעיף כט 50
סעיף ל 50
סעיף לא 50
סעיף לב 50
סעיף לג 50
סעיף לד 51
סעיף לה 51
סעיף לו 51
סעיף לז 51
פרק ח 51
סעיף א 51
סעיף ב 51
סעיף ג 51
סעיף ד 52
סעיף ה 52
סעיף ו 52
סעיף ז 52
סעיף ח 52
סעיף ט 52
סעיף י 52
סעיף יא 53
סעיף יב 53
סעיף יג 53
סעיף יד 53
סעיף טו 53

סעיף טז 54
סעיף יז 54
סעיף יח 54
סעיף יט 54
סעיף כ 54
סעיף כא 54
סעיף כב 54
סעיף כג 55
סעיף כד 55
סעיף כה 55
סעיף כו 55
סעיף כז 55
סעיף כח 55
סעיף כט 55
סעיף ל 56
סעיף לא 56
סעיף לב 56
סעיף לג 56
סעיף לד 56
סעיף לה 56
סעיף לו 56
סעיף לז 56
סעיף לח 57
סעיף לט 57
סעיף מ 57
סעיף מא 57
פרק ט 57
סעיף א 57
סעיף ב 57
סעיף ג 58
סעיף ד 58
סעיף ה 58
סעיף ו 58
סעיף ז 58
סעיף ח 58
סעיף ט 58
סעיף י 59
סעיף יא 59
סעיף יב 59
סעיף יג 59
סעיף יד 59
סעיף טו 59
סעיף טז 59
סעיף יז 59
סעיף יח 60
סעיף יט 60
סעיף כ 60
סעיף כא 60
סעיף כב 60
סעיף כג 60
סעיף כד 60
סעיף כה 60
סעיף כו 60
סעיף כז 61
סעיף כח 61
סעיף כט 61
סעיף ל 61
סעיף לא 61
סעיף לב 61
סעיף לג 61
סעיף לד 61
סעיף לה 62
סעיף לו 62
סעיף לז 62

סעיף לח 62
סעיף לט 62
סעיף מ 62
סעיף מא 63
סעיף מב 63
סעיף מג 63
סעיף מד 63
סעיף מה 63
סעיף מו 64
סעיף מז 64
סעיף מח 64
סעיף מט 64
סעיף נ 64
סעיף נא 64
סעיף נב 64
סעיף נג 64
סעיף נד 65
סעיף נה 65
סעיף נו 65
סעיף נז 65
סעיף נח 65
סעיף נט 65

פרק א

סעיף א
הכל מעריכין

באמר ערכי עלי, או שאמר ערך פלוני עלי. ומלת הכל, לאתויי בן י"ב שנים ויום א' שהביא ב' שערות, אע"ג דבכה"ג נתשבין רק כשומא [ווארצע בל"א]. וכ"כ בן י"ג שנים ויום א' שלא הביא ב' שערות*), דאע"ג דשניהן אינן נחשבין גדולים, עכ"פ מדיודעין להפלא ולפרש לשם מי העריך ולשם מי אמר דמי עלי, לפיכך שניהן נקראין מיפלא הסמוך לאיש, ויכולין שפיר להעריך:

סעיף ב
ונערכין

הכל דנערכין, לאתויי מנוול ומוכה שחין, אף שאינו שוה פרוטה, אפ"ה יכול אדם להעריכן:

סעיף ג
נודרים

באמר דמי עלי, או שאמר דמי פלוני עלי. והכל דנודרין, משום נדרין נקט לה:

סעיף ד
ונידרים

הכל דבנדרין, לאתויי פחות מבן חודש, אע"פ שאין בו ערך:

סעיף ה
כהנים ולוים וישראלים

כהנים אצטרכי לאשמעינן, מדכתיב בערכין והעמידו לפני הכהן, וסד"א דהיינו ישראל לפני הכהן, ולא כהן לפני כהן, קמ"ל. ואגב כהן נקט נמי לוי וישראל:

סעיף ו
נשים ועבדים

ואשה כשהעריכה, משלמת כשתתאלמן או תתגרש. והעבד משלם כשישתחרר. או כשיתן להם אדם אחד מעות על מנת שאין להבעל או להאדון רשות בהמעות. אמנם עבד כנעני שנערך, דינו כשאר זכר שנערך, אף דבמצות דינו כאשה:

סעיף ז
טומטום ואנדרוגינוס נודרים ונידרים

באמר דמי טומטום ואנדרוגינוס זה עלי:

סעיף ח
ומעריכין

את אחרים, אם אמרו הם ערך פלוני עלי:

סעיף ט
אבל לא נערכין

בהעריכו את עצמן, או שהעריכום אחרים, אין ערך לטומטום ואנדרוגינוס:

סעיף י
רבי יהודה אומר מעריך אבל לא נערך

מדכתיב בערכין רבוי ומיעוט. רבוי דכתיב איש כי יפליא, דמשמע כל איש, אפילו עכומ"ז. ומיעוט, דכתיב בני ישראל, למעט עכומ"ז. וס"ל לר"מ דמסתבר טפי לשדיי הרבוי על הנערך, מדמצינו רבוי בנערכין, דהרי חרש שוטה וקטן נערכין אף שאין מערוכין. ה"נ עכומ"ז נערך ולא מעריך. ואף דחרש שוטה וקטן שאני, דאינן בני דעה, ואי אפשר שיהיו מעריכין, עכ"פ בלא זה מצינו שנתמעטו עכומ"ז מלקבל נדבתם לבדק הבית, והרי דמי הנערך ניתן לבדק הבית. ואע"ג דזהו דוקא בתחלת הבניין, מדחיישינן שירפו ידי ישראל בבניין, משא"כ כשכבר נבנה, דהרי באמרו דמי עלי מקבלין ממנו. אפ"ה אהני הא ואהני הא, למעט שלא יהיו עכומ"ז מעריכין. ור' יהודה ס"ל דמסתבר למשדי הריבוי אמעריכין, מדמצינו טומטום ואנדרוגינוס מעריכין ולא נערכין. [אב"י ל"מ נ"ל דבהא פליגי, דלר"מ להכי מדמינן מכומ"ז לחש"ו, דבשניהן החסרון בדעת, דבהנך חסר הדעת, וזהו דעתו מקילקל. ולר"י לא מחשב לעכומ"ז כחסרון בדעת, רק החסרון בגופו שלא מל וטבל, ולהכי טפי ראוי לדמותו לטומטום ואנדרוגינוס]:

סעיף יא
זה וזה מודים שנודרין ונידרין

לענין דמי עלי, או דמי פלוני עלי:

סעיף יב
הגוסס

ר"ל אדם שקרוב למות, ואינו בר דמים אז, דרוב גוססין למיתה להכי אינו נידר. וג"כ לא נערך, מדכתיב והעמיד והעריך, והאי והעמיד לשון קיום הוא לאפוקי גוסס שאינו בר

קיום. [ועי' בח"מ סי' רי"א פי' מלת גוסס. ולפעד"נ דנקרא כך. דתרגוס של על צד תאמנה, על גסיא יתנטלון. ור"ל הכא דמתתיל לצדד אצדודי מדרך החיים. או נ"ל ששרשו גוס, ועניינו פיהוק, כמו שפירש רש"י [נדה ס"ג ב'], על מלת רותת וגוסה, ופי' רש"י שם בַּאֲיִלְלֹעֵר בלשון צרפת, והוא געהנען בל"א. כאדם שרוצה לישן, שפותת פיו ושואף אויר חדש לתוכו וחוזר ודוחהו וסוגר פיו, וכן ג"כ דרך הנוטה למות לפהק. ואף שיש גוססין שיש להן סמנים אחרים, אפ"ה בתרו חז"ל לכנותו בסי' הזה, משום שזה נאות יותר לפי מעמדו. שרוצה ג"כ לישן שינת עולם. ונכתב גוֹסֵס?, ככל נחי עין ויו בבנין פּוּעל. שיורה על חוזק הפעולה]:

סעיף יג

והיוצא ליהרג

בדין הסנהדרין, שהצלתו רחוקה, מדכבר חפשו הב"ד היטב כל אופני זכותו ולא מצאו, ולפיכך ג"כ אינו בר דמים. וגם אינו נערך, מדכתיב כל חרם אשר יחרם מהאדם לא יפדה, וה"ק קרא, מי שמוכן לחרם והרג אינו בכלל פדיון, מדאינו נערך כלל. מיהו בנתחייב הרג בדיני מלכות, בין מלך ישראל או אינו ישראל, נידר ונערך, משום דברצונו תליא מלתא, ורצון של אדם משתנה. משא"כ בנתחייב מיתה מסנהדרין בדין תורה:

סעיף יד

מפני שדמיו קצובין

ומוקי קרא דכל חרם, שלא יפדה מיתתו בכופר [ככתובות דל"ז ב']:

סעיף טו

ואם הזיק חייב בתשלומין

ר"ל היורשים חייבים לשלם מה שהזיק, דס"ל מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי, ולהכי גובה מיורשים. ות"ק ס"ל כמלוה על פה דמי, ואינו גובה מיורשים. ודוקא במזיק פליגי. משא"כ בנודר, מעריך, ומקדיש, כ"ע מודו דגובה מיורשים, דאלים שעבודא דהקדש, וחל מיד כאילו כתוב בשטר. וקיי"ל דמלוה על פה נגבת מיורשים, כשצוה בחליו לשלם, או שיש עדים שלוה לזמן שלא הגיע עדיין, או שנידוהו שישלם ומת בנדויו [ח"מ ק"ח]. משום דבהנך ג' גוונא ברור שחייב, ולהכי בכה"ג גובה מיורשים, ולא משום דשעבודא דאורייתא, דהא ספיקא דדינא הוה, ודלמא אפילו מלוה הכתובה בתורה בפירוש, לאו דאורייתא היא, [כש"ך ח"מ ל"ט סק"ב]. רק מה"ט בהנך גוונא גובה מיורשים, כדי שלא תנעל דלת לפני לווין. וכל זה דוקא לגבות מקרקעות שהניח האב.

אבל מטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבע"ח. ורק לדידן תקנת הגאונים הוא שיגבה בע"ח גם ממטלטלין שהניח האב [ח"מ ק"ז]:

סעיף טז

האשה שהיא יוצאה ליהרג

שנגמר דינה למיתה בדין ישראל:

סעיף יז

אין ממתינין לה עד שתלד

סד"א וולדות ממונא דבעל הן, ולא נפסדינהו מניה, קמ"ל דעכ"פ אין מענין דינה משום וולדות:

סעיף יח

ישבה על המשבר

געבערשטוהל. ולאו דוקא, רק ר"ל שכבר יש לה חבלי לידה:

סעיף יט

ממתינין לה עד שתלד

אף שכבר נגמר דינה, ואיך יענו דינה. עכ"פ מדנעקר הולד לצאת, גוף אחר הוא, ומשום צער גופה בענוי הדין, אין דוחין חייו. [ואף לר' יוסי [נדרים ד"פ ע"ב] דאפילו כביסתו קודם לחיי חבירו. הכא דבדידן תליא, שב ואל תעשה עדיף]:

סעיף כ

האשה שנהרגה נהנין בשערה

שגזזו ממנה לאחר שנגמר דינה קודם שנהרגה. אבל שער עצמה שנשאר מחובר בגופה בשעת הריגה או מיתה, אסור מדאורייתא. ואפילו פיאה נכרית שקשורה בה או רק קלועה בשערותיה בשעה שנהרגה או שמתה, אסור עכ"פ מדרבנן [ב"ח י"ד שמ"ט. וכן נ"ל דלא גרע מכלים שזרקו על מת ונגעו במטה דאסורים אם נתכוון שיקברום עמו. דאז דמי לתכריכי המת דאסורים בהנאה, ה"נ בנשארו השערות מחוברין בגופה בשעת מיתה. ואפילו רק ע"י קליעה, הו"ל כהתכוונה בעצמה שיהיה כגופה להקבר עמה. ולא דמי למלבושים שלבשה בשעת מיתה דמותרים בהנאה, דבשער שאני, שעשתן שיהיה נראין כגופה, ועי"ז טפי איכא למחלף לשער הגוף ממש דאסור מדאורייתא. ולרמב"ם פי"ב מסנהדרין וסוף הלכות אבל מתני' מיירי אפילו בשער עצמה שהיה מחובר בה בשעת מיתה בין במת ובין בנהרג, משום דשער אינו כגופה, ונ"ל דטעמו משום דאין השער משתנה בשעת מיתה. וכמ"ש רש"י. ומבהמה בסיפא משמע כרמב"ם [עש"ס].

ולא דמי לכלים שנגעו במטה דאסורים. דהתם מדזרקום על המת הו"ל כיחדום בפירוש להקבר עמו, אם לא שהתכוון להיפך]. מיהו בצוותה שיתנו הפיאה נכרית שעליה לשום אדם, לכ"ע הו"ל ככלים שנגעו במטה על דעת שלא לקברן עמו, ושריין. אבל שערות המת ממש שנשארו מחוברין בו בשעת מיתה, אפילו אמר שיתנום לשום אדם, לדודו אסורים בהנאה מדאורייתא [י"ד סי' שמ"ט]:

סעיף כא
בהמה שנהרגה

בדין ישראל:

סעיף כב
אסורה בהנייה

אפילו שערה, והחילוק שבין אשה לבהמה, דאשה רק מיתתה אוסרתה בהנאה, דקודם מיתתה מותרת בהנאה [כלעיל סי' כ'], והרי השער לא מת, דאינו מתפעל מהמיתה. משא"כ בהמה גמר דינה אוסרתה, וכל המחובר בגוף בשעת גמר דינה נאסר מדאורייתא, מדרבי קרא בשור הנסקל את בשרו את הטפל לבשרו [כב"ק דמ"א]:

פרק ב

סעיף א
אין בערכין פחות מסלע

דעני שהעריך את עצמו או אפילו את עשיר, ואין לו להמעריך דמי הערך רק סלע, נותנו ופטור. ובאין לו רק פחות מזה, לא יתן כלל:

סעיף ב
כיצד נתן סלע

עני שהעריך לשום אדם, ולא היה המעריך רק סלע א' ונתנו:

סעיף ג
פחות מסלע

ר"ל אבל אם נתן פחות מסלע, ואפילו לא היה לו יותר, [וכ"ש בהיה לו יותר, ולא נתן סלע לר"מ. וכל מה שיש לו לרבנן, דפליגי לקמן במתני']:

סעיף ד
והעשיר נותן חמשים סלע

אם היה הנערך בשעה שנערך מבן עשרים עד שנת ס':

סעיף ה
היה בידיו חמש סלעים

מיירי שהיה הנערך למעלה מה' שנים, [ומ"ש רש"י ור"ב שהיה בן כ' לאו דוקא]. וה"ה בהיה הנערך מבן חודש עד בן ה' שנים, ולא היה להמעריך רק ג' או ד' סלעים. רק נקט שהיה בידו ה' סלעים לאשמעינן רבותא אליבא דר"מ, אף דה' סלעים הם עכ"פ כדי נתינה למבן חודש ומעלה, אפ"ה א"צ ליתן מהן רק סלע. כבני הרב המאה"ג מהו' ברוך יצחק שליט"א:

סעיף ו
רבי מאיר אומר אינו נותן אלא אחת

דס"ל דכל שאין לו כפי ערך הראוי, סגי בשיתן סלע:

סעיף ז
וחכמים אומרים נותן את כולם

דס"ל דדוקא בשאין לו יותר נפטר בסלע, אבל כשיש לו יותר צריך ליתן כל מה שיש לו משיעור הערך שחייב ונפטר:

סעיף ח
ולא יתר על חמשים סלע

אף דכבר תנא הכי ברישא, הדר תנא לה הכא, לאשמעינן מדיוקא סתמא כרבנן, כדי שיהיה מחלוקת ואח"כ סתם, #א) דקיי"ל אז דהלכה כסתם. דמרישא הוה משמע מדיוקא, דהא פחות מנ' ויתר מסלע איכא, וסד"א דהיינו בערכין הקצובים, כגון ה' וכ' וט"ו. להכי הדר אשמעינן הך בבא יתירא, לאשמעינן דהך דיוקא דהא פחות מנ' ויתר מסלע איכא, קאי אכל המניינים שבין סך שקל לנ' שקלים, דכשאין לו כפי שהתחייב יתן מה שיש לו, והיינו כרבנן. ומהשתא איידי דנקט תנא בערכין אין פחות ויתר, נקט אגבה נמי עד סוף פרקין שאר עניינים שיש בהן אין פחות ויתר. אמר המפרש וכדי לבאר יפה הך בבא דאין פתח בטועה, ראיתי להקדים כאן ג' עקרים. (א) כבר כתבנו בהקדמתנו לטהרות וסי' ע'), דנדה דאורייתא הוא, כשתתחיל אשה לראות דם בילדותה, כל ז' ימים הראשונים היא נקראת נדה, בין שראתה יום ראשון לבד, או שתראה דם בכל הז' ימים, ואם רק ביום הז' קודם הערב פסקה מלראות דם, אז טובלת בלילה שלאחריו או גם בימים שאח"כ, ומותרת לבעלה. ואחר הז' ימים בין שטבלה או שלא טבלה בסוף מתחילין הי"א ימי זיבה, שאם תראה בהן יום א' או ב' ימים דם, טמאה לבעלה עד שתמנה יום א' בטהרה. אמנם כשתראה בי"א יעים הנ"ל ג' ימים רצופין, צריכה למנות

ז' נקיים [נמצא שיש בימי נדה וזיבה, בכ"א קולא וחומרא. ודו"ק]. ואחר הי"א יום הנ"ל חוזרת שוב לתחלת ימי נדה, וכך כל ימיה חוזרת חלילה, ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה, וכל התחלת ימי נדה נקרא פתח, דפתח ר"ל התחלה, כמ"ש פתח דבריך יאיר. (ב) ואם לא ראתה בכל י"א ימי זיבה, או שנמשך נקייתה מזיבה חודש או שנה, כל שתראה דם אח"כ זהו פתח ותחלת נדתה. (ג) ואם ראתה כל הי"א ימי זיבה, או שנמשך ראייתה מתוך הי"א ימי זיבה חודש או שנה, אינה חוזרת להתחלת ימי נדתה, עד שתספור ז' נקיים. [כך הוא דעת רש"י ורמב"ן. אמנם לרמב"ם [פ"ו מאסו"ב], אף דמודה בכלל ב' שזכרנו [שם ה"ו], עכ"פ בכלל ג' הנ"ל פליג, וס"ל דכשראתה בימי זיבה ט' י' וי"א וי"ב, ראייה שביום י"ב נתשב לתחלת ימי נדה. וכששלמו ז' ימי נדה אינה טהורה לבעלה עד שתספור ז' נקיים לראיות ט' וי' וי"א שראתה בסוף י"א ימי זיבה, משא"כ לרש"י ורמב"ן הנ"ל לא היה נחשב ראיית יום י"ב להתחלת נדות. ואינה חוזרת לנדתה עד שתספור ז' נקיים תחלה. אולם אם לא ראתה בסוף י"א ימי זיבה רק יום א' או ב', כגון שראתה ביום י"א, או ביום י' וי"א, בכה"ג לכ"ע ראיית י"ב נחשב להתחלת ימי נדה, ואחר כלות ז' ימי נדה תמנה יום א' בטהרה נגד הראייה א' או ב' שראתה בי"א ימי זיבה]. ועתה נבוא לבאר המשנה:

סעיף ט

ולא יתר על שבעה עשר

ר"ל אשה שהיתה טהורה וראתה עכשיו דם, והיא טועה ומסתפקת אם היתה טהורה מתוך ימי נדתה, וראייתה זו התחלת ימי זיבה. או שהיתה טהורה מתוך ימי זיבה, וראייתה זו התחלת ימי נדה. אז אצל הטועה ומסתפקת הזאת, אין פתח ימי נדתה מתחילין, לא פחות מעד אחר ז' ימים, ולא יותר מעד אחר י"ז ימים. כיצד. הרי שראתה עכשו דם רק יום א', ומסתפקת אם היום התחלת ימי נדתה, וא"כ צריכה למטת עוד ו' ימים קודם שתטהר לבעלה [כפי כלל א'], או שמא היום יום ראשון מימי זיבה הוא, וא"צ לשמור בטהרה רק יום א' כנגדו. להכי לבעלה סגי בשתספור ו' והוא, וגם בתוך אותן הז' ימים צריך שלא תראה דם ג' ימים רצופים, וגם שלא תראה דם ביום הז' שלה, וכשיש ג' תנאים הנ"ל, טובלת בערב שאחר יום הז' הנ"ל, ומותרת לבעלה. אבל עדיין לא יצאה בזה מידי ספיקה וטעותה, עד שיהיה לה י"ז ימים נקיים מלבד יום הראייה הנ"ל, ואם תראה אח"כ וודאי התחלת ימי נדה הוא, משום דראייה ראשונה שמסתפקת בה, הרי מדראתה אותה מתוך ימי טהרה אין ספק רק אם הוא יום ראשון מימי נדה או יום ראשון מימי זיבתה, וא"כ ממ"נ, אם יום הראשון מימי הנדה היה, אם כן אחר שבעה

עשר ימים חוץ מיום זה, חוזרת להתחלת תקופת נדתה, ככל הנשים שתקופת ימיהן הם י"ח ימים. ואם יום הראשון מימי הזיבה היה. א"כ כיון שנמשך נקייתה מהזיבה עד י"ז ימים, כל דם שתראה אח"כ, אז יהיה יום ראשון לנדתה [כפי כלל ב']. מיהו להכי צריך שיהיו כל הי"ז הנ"ל נקיים, דאם תראה בהם דם, שוב יהיה ספק באותה ראייה אם בימי נדה או זיבה הוא. ואם המסתפקת הנ"ל ראתה ב' ימים רצופים, לבעלה סגי בה' מהן, ולתקונה צריכה ג"כ י"ז ימים נקיים, דאם שניהן התחלת ימי נדה הם, היה סגי בשתמנה עוד ט"ז ימים, שהן יחד י"ח ימי תקופת נדת וזיבה. ואם ראיית ב' ימים הנ"ל ב' ימים הראשונים, של זיבה היו, ג"כ תהיה ראייה הראשונה שתראה אחר ט"ז ימים, יום הראשון של נדתה. ואפ"ה צריכה גם בזה י"ז נקיים, דשמא יום ראשון שראתה היה יום הי"א מימי זיבתה, ויום ב' שראתה היה א"כ יום הראשון מימי נדתה, ונשאר לה א"כ מימי תקופתה עוד י"ז ימים. לכן גם במסתפקת בראיית ב' ימים רצופים צריכה ג"כ י"ז נקיים, וראייה שתראה אח"כ הוא וודאי יום ראשון של נדתה. ואם המסתפקת הנ"ל ראתה ג' ימים רצופים, ג"כ הדין כך, דממ"נ אם ג' ימים הראשונים של נדתה היו, א"כ היה סגי לה עוד ט"ו ימים נקיים. וכ"כ אם ג' ימים הראשונים של זיבה היו, ג"כ חוזרת לתחלת חשבונה אחר ט"ו יום, מדהיתה נקייה ביני ביני. ואם יום ראשון מראייתה היה יום ז' של נדתה, וב' ימים האחרונים שראתה בהן היו ב' ימים הראשונים של זיבתה, כבר היתה חוזרת לתחלת חשבונה אחר ט' ימים נקיים. אולם יש לחוש, שמא ב' ימים הראשונים שראתה היו מסוף ימי זיבתה, ויום הג' שראתה היה הראשון לנדתה. לכן גם בראתה ג' ימים רצופים צריכה ג"כ י"ז נקיים, כדין המסתפקת שראתה יום א' כלעיל. ולבעלה צריכה ז"נ מספק. ואם ראתה ד' ימים רצופים, יש להסתפק שמא אלו הד' ימים, ד' ימים הראשונים של נדתה היו, וסגי לה שתחזור להתחלת חשבונה אחר י"ד ימים נקיים. או שמא ד' ימים הראשונים של ימי זיבתה היו, אז ג"כ חוזרת לתחלת חשבונה אחר י"ד ימים נקיים. אבל ליכא לספוקי, שמא ג' ימים הראשונים, [סוף] ימי זיבה היו, ויום הד' היה הראשון מימי נדה. ותצטרך שוב י"ז נקיים. ליתא, דהרי א"כ כבר נעשת זבה גדולה ע"י ראיית ג' הראשונים, ובכה"ג כבר אינה חוזרת לימי נדתה רק אחר שתספור ז' נקיים [כלעיל בכלל ג'. ואף לרמב"ם הנ"ל שם הי"ג היה סגי שתחזור לתחלת חשבונה אחר י"ג ימים נקיים]. אולם יש לחוש שמא ב' ימים הראשונים, יום י' וי"א של ימי זיבתה היו, וב' ימים האחרונים שראתה היו א' וב' של ימי נדתה, לכן משום הך ספיקא תספור עוד ט"ז נקיים וכשתראה אח"כ תחזור לתחלת חשבונה. וכמו כן כשתראה ה' או ו' או ז' או ח' או ט' ימים רצופים, בכולן יש לחוש שמא רק ב' ימים הראשונים יום י' וי"א

שבסוף ימי זיבה שלה היו, ושאר הימים שראתה היו מימי נדה שלה. לכן כשראתה ה' ימים צריכה ט"ו נקיים. ואם ו' ימים צריכה י"ד נקיים. ואם ז', צריכה י"ג נקיים. ואם ח' י"ב נקיים. ואם ט' צריכה י"א נקיים. אמנם כשראתה י' ימים רצופים, יש לחוש שמא ב' ימים הראשונים י' וי"א של זיבה היו, ואח"כ ז' של נדה, ויום י' שראתה, שוב היה הראשון של ימי זיבה. לכן צריכה י' נקיים, דהיינו תשלום ימי הזיבה, כדי שיהיו יחד י"א יום עם היום האחרון שראתה בו, שחשבנוהו לתחלת ימי זיבה. ואם ראתה י"א או י"ב ימים רצופים, אנו חוששים שב' הראשונים של זיבה היו, ואח"כ ז' של נדה, ושאר ימים האחרונים שוב של זיבה. לכן בראתה י"א יום צריכה ט' נקיים. ובראתה י"ב, צריכה ח' נקיים מטעם שאמרנו. אמנם כשראתה י"ג ימים רצופים או מי"ג ימים ולמעלה, אז אפילו נחוש לחומרא, שהיו ז' ימים האמצעים מימי נדה, אפ"ה ישארו ג' ימים או יותר קודם ימי הנדה או אחר ימי הנדה. והן וודאי ג' ימי זיבה היו, והרי כשראתה ג' ימי זיבה, אינה חוזרת שוב לימי נדה עד שתספור ז' נקיים [ככלל ג']. לכן כשראתה י"ג ימים רצופים או יותר, סגי לה בכל גוונא ז' נקיים, וכשתראה אח"כ תדע שהוא וודאי יום ראשון של נדתה. והיינו דתנן הכא. שאין פתח נדתה של הטועה מתחלת, בפחות מן ז' ולא יותר על י"ז:

סעיף י

אין בנגעים

להחליט או לטהר:

סעיף יא

פחות משבוע אחד

[אמר המפרש. כאן הוא משנה חמורה שכל רבותינו ר"מ ורש"י ותוס' ורע"ב לא ביארו לנו כל הצורך האיך יפורש זאת הבבא אין בנגעים פחות משבוע א', והרי יש נגעים שמחליטין אותן מיד בתחלה [כנגעים פ"א מ"ג]. ותו דבש"ס אמרי' אהך בבא דקאי אנגעי אדם, והך לישנא נקטו נמי ר"מ ור"ב. ותמוה הרי גם בנגעי בגדים ובתים נמי משכח"ל טומאה וטהרה אחר שבוע א', ואין בנגעיהן בפחות משבוע א'. ולכן אפרש כפי הנראה לע"ד וכיד ה' הטובה עלי] אין בנגעים וכו', ר"ל כל מי שיש בו נגע ונזקק להסגר, א"א שיפטר מדין הנגע בתחלה דהיינו מההסגר, בפחות משבוע א', דבסוף שבוע ראשונה מהסגרו אפשר שיוחלט לגמרי, כשיראה בו אז א' מג' סימני טומאה, דהיינו שער לבן, פסיון, מחיה [וסימנך ועל שפם יעטה]. גם אפשר שיטהר אז לגמרי, בלי שום תיקין, כגון בכהה מראית הנגע אז, טהור, כדמשמע קרא, דכתיב בסוף הסגר ראשון, והנה הנגע עמד

בעיניו, ופי' רש"י במראיתו ושיעורו [ועי' במזרחי שם], אז והסגירו ז' ימים שנית. משמע אם כהה מראיתו אז, אף שנשאר שיעור נגע, טהור [ואף לרמב"ם [פ"א מנגעים הי"א] דבכהה בסוף שבוע ראשון של הסגר אדם לא נטהר לגמרי, ולפעד"נ ראיה לדבריו, דהרי במשנה [פ"א מ"ה וו' מנגעים] לא הזכיר מכהה, ודו"ק. עכ"פ מודה הרמב"ם דבכהה אז למטה מד' מראות, טהור, וכמ"ש הרמב"ם בעצמו [שם], אף שגם זה לא נזכר במשנה שם. וכ"כ בנתמעט הנגע מכגריס בסוף שבוע א'. ג"כ לכ"ע טהור [כנגעים פ"א מ"ה]. אבל בפחות משבוע א' א"א שנפטר מהסגרו, דבין בכהה באמצע שבוע ראשונה של הסגרו, או שנראה בהנגע באמצע שבוע ראשונה אחד מג' סימני טומאה הנ"ל, אפ"ה לא נטהר ולא נחלט, עד שיעבור השבוע, ואז ישפוט הכהן ולפי מה שיראה אז. מיהו כל זה בנגעי אדם, אבל בשאר נגעים לא איירי תנא, דבהם אפי' בסוף שבוע ראשונה, אף שאפשר שיוחלט אז, כגון ע"י פסיון וכדומה, עכ"פ א"א שיפטור לגמרי בלי שום תיקון בסוף שבוע א', דבנגעי בגדים בכהה בסוף שבוע ראשונה, אפילו למטה מבי' המראות ירקרק ואדמדם, ונתהווה מהן מראה שלישי, צריך עכ"פ כבוס [כתוספתא שהביא הר"ש נגעים פי"א מ"ה]. וכ"כ בבתים, אפילו הלכה לה הנגע לגמרי בסוף שבוע ראשון, צריך עכ"פ לקלוף מקום הנגע [כנגעים פי"ג מ"א]:

סעיף יב

ולא יתר על שלשה שבועות

היינו בנגעי בתים, דאין לך בכל מיני נגעים שיהיה צריך ג' הסגרות לג' שבועות רק נגעי בתים. אבל גם בנגעי בתים א"א שיסגרו יותר מג' שבועות [כנגעים פי"ג מ"א]:

סעיף יג

אין פוחתין מארבעה חדשים המעוברים בשנה

שישראל מונין המועדות לחדשי הלבנה. וחדשה הוא ימי הקפתה סביב לארץ, שהם כ"ט יום י"ב שעות ועוד 793/1930 חלקי שעה. [וחלקו השעה לתתר"ף חלקים, מדנוכל לחלק המספר הזה למחצה שליש ורביע חמישית וכו'. חוץ משביעית]. ולפי שאי אפשר שיהיה מקצת שעות ראשונות של יום נמנות לחודש זה, ומקצת שעות האחרונות ימנו לחודש שלאחריו, דהרי כתיב עד חודש ימים, ימים עתה מחשב לחודש, ולא שעות [כמגילה ד"ה א']. לפיכך היתה התקנה לעשות חדש א' מלא, דהיינו של ל' יום, וחדש א' חסר, דהיינו של כ"ט יום [ועי' בשבילי דרקיע שלנו סי' א' ד' ז' בס"ד]. נמצא שבשנת הלבנה שהן י"ב חדש לבנה, יהיו ו' חדשים מהן מלאים, דהיינו של ל' ל' יום, וששה חדשים האחרים שבהן, יהיו חסרים, דהיינו של כ"ט כ"ט יום [עי' בהנ"ל סי' ח'] אולם

מפני שברוב הימים יתקבצו יחד בחשבון כל התשצ"ג חלקים שנשארו בכל חדש, עד שיהיו יום שלם או יותר. ועי"ז צריך שיהיו חדשים מעוברים יותר משמשה. ולפעמים מפני שיש ארבעה דחיות. שהן לא אד"ו ראש. מולד וקן בל תדרוש. ג"ט ר"ד בשנה פשוט גרוש. בט"ו תקפ"ט אחר עיבור, עקור מלשרוש [ועי' פירושם בהנ"ל סי' יא]. שחמתן נדחה ר"ה יום א' או ב' ימים יותר מהראוי, ויחסר משנה הבאה אותן ב' ימים. עי"ז צריכין לעשות אז בשנה הבאה חדשים חסרים יותר משמשה, [ועי' במפרש לרמב"ם בקדוש החדש פ"ה ה"ה. ומ"ש רתוי"ט דלהכי יצטרכו לחסר לפעמים יותר משמשה חדשים, לפי שלפעמים לא יתקבצו התשלגי"ן היתרים, בשיעור ב' ימים שהותירו בב' חדשים שמלאו, ולפיכך לשנה הבאה יצטרפו לחסר יותר מהששה חדשים, כדי לחסר מה שהותירו אשתקד, עכת"ד. ולפע"ד אין זה טעם מספיק דאם לא יתקבצו היתרות הנ"ל לב' מלאים, למה לן לעשות ח' מלאים, הו"ל לעשות ז' מלאים, ולשנה הבאה כשיתמלא חשבון יום אחד, עם הנותר מהתשצגי"ן בשנה זו, שוב נעשה ז' מלאים]. והיינו דקאמר הכא אין פוחתין מד' חדשים מעוברים בשנה, דהיינו שיעשו רק ב' חדשים חסרים יתר מהראוי, ור"ל דאין ר"ה שאח"כ נדחה יותר מב' ימים מוקדם יותר מהראוי:

סעיף יד

ולא נראה יתר על שמנה

ר"ל לא נראה לחכמים לעשות חדשים מעוברים בשנה יותר על שמונה דהייני שאפשר שיעשו רק ב' חדשים מעוברים יותר מהראוי. [ונ"ל דלהכי נקט כי הך לינשא, ולא בקיצור, ולא יותר על שמונה. משום דברישא כשמחסרין הב"ד חדשים יותר מהראוי. אין זילותא לב"ד, דאמרי אינשי אתחזי להו לרבנן הלבנה בחדשה כבר אף שלא ראינהו [וכדאמר בש"ס]. ומה"ט היה מסתבר לנו שבעת הצורך יחסרו חדשים יותר מח'. ולהכי קאמרה מתני' דאפ"ה אין מחסרים יותר מב' חדשים יתר מהראוי. משא"כ בסיפא דמייתי כשהב"ד מעברים חדשים יותר מהראוי. בכה"ג ודאי יש להם להב"ד רק התנצלות מעט על זה, והרי הכל ראו כבר הלבנה החדשה והם עברו החודש העבר, וליכא למימר רק דלאו אדעתייהו דאינשי לדקדק אחר הב"ד, ולהכי בכה"ג קאמרה מתני' ולא נראה וכו'. ר"ל בכה"ג ודאי לא מסתבר שיעברו יותר מב' חדשים יותר מהראוי]:

סעיף טו

שתי הלחם

שמביאין בביהמ"ק בעצרת:

סעיף טז
נאכלות אין פחות משנים

ר"ל ליום ב' לאפייתן, דהיינו כשנאפו מעיו"ט ונאכלות ביו"ט אחר שהניפן עם החזה ושוק של ב' כבשי עצרת [מנחות ס"ב א']:

סעיף יז
ולא יתר על שלשה

דכשחל עיו"ט בשבת נאפות בערב שבת ונאכלות ביום א'. דאין אפייתן דוחה שבת וי"ט. [ואילה"ק מ"ש מכל הקרבנות שהכהנים מבשלין אותן ביו"ט לאכלן, ורק כשחל יו"ט בשבת. אין צליית או בשול של שעירי מוסף של רגלים דוחה שבת [כפסחים דע"א א'], נישמע דבשאר יו"ט יכולין לבשלן. א"כ יאפו נמי הב' לחם לאכלן היום. י"ל דהתם כהנים מבשלים אותן כשכבר זכום משולחן גבוה. משא"כ הב' לחם בשעה שנאפות יעדיין שייכים לגבוה דהרי מדנאפות בפנים [כמנחות צ"ה ב']. נתקדשו בתנור, ואסור לאכלן קודם תנופה, גם אין עומדין לגבוה, דהרי אינן ולא קצת מהן נקרב]:

סעיף יח
לחם הפנים

שמסדרין בהיכל בכל שבת:

סעיף יט
נאכל אין פחות מתשעה

ר"ל ליום ט' לאפייתן, דהיינו כבמורגל, דנאפות בע"ש, ומסדרן בהיכל בשבת, ונאכלות בשבת האחרת אחר שהקטירו ב' בזיכי הלבונה שהניחו על השולחי עם הלחם הפנים:

סעיף כ
ולא יתר על אחד עשר

דאם חל יו"ט בע"ש, נאפות ביום ה' ונאכלות ביום היו"ד, ואם חלו ב' יו"ט של ר"ה ביום ה' ו', נאפות ביום ד', ונאכלות בשבת האחרת שהוא יום הי"א:

סעיף כא
קטן נמול אין פחות משמונה

דהיינו כבמורגל:

סעיף כב
ולא יתר על שנים עשר

דבנולד בין השמשות של ע"ש, אינו נימול בשבת, משום דביה"ש הוא ספק יום ספק

לילה, ושמא יום הוא והו"ל שבת יום ט', דהו"ל מילה שלא בזמנה, שאינה דוחה שבת או יו"ט. לפיכך מלין אותו ביום א' שהוא יום י' ללידתי. ואם חל יו"ט ביום א', נמול ביום ב' שהוא י"א ללידתו. ואם חלו ב' ימים של ר"ה ביום א' ב', נמול ביום ג' שהוא י"ב ללידתו:

סעיף כג

אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעה במקדש

היינו בכל יום. ג' לפתיחת שערים, דהיינו תר"ת. ט' לתמיד השחר, דהיינו תר"ת לכל פרק שבשיר שמשוררין בשעה שמנסכין היין של תמיד השחר ע"ג המזבח, שמחלקין השיר לג' פרקים. וכמו כן ט' לנסכי שיר תמיד של בין הערביים:

סעיף כד

ולא מוסיפין על ארבעים ושמונה

דהיינו בע"ש שחל תוך ימי חג הסוכות, תקעו כ"א תקיעות שבכל יום. וי"ב לנסוך המים, דהיינו ג' לשער העליון כשיוצאין לשאוב. וג' אז לשער התחתון. וג' כששאבו וחזרו ובאו לשער המים שבעזרה. וג' כשזקפו אח"כ הערבה בצדי המזבח, דהו"ל יחד י"ב. וט' לשיר נסוך של מוסף. וג' סמוך לערב לבטל העם ממלאכה. וג' להבדיל בין קודש לחול כשנכנס שבת [כמפורש סוכה פ"ה מ"ה]. ואף דזמנין מוסיפין עד נ"ז תקיעות, דהיינו כשחל ערב פסח בשבת, דהיינו כ"א שבכל יום. וט' לשיר נסוך מוסף שבת. וכ"ז לשחיטת פסח שנשחט בג' כתות, וכל כת קראו בשעת שחיטה הלל ג"פ, ובכל פעם קודם שיתחילו את ההלל תוקעין תר"ת, דהו"ל יחד נ"ז. י"ל דמדלא שכיח שיהיה חל ע"פ בשבת, משו"ה לא חשיב ליה. משא"כ ע"ש בסוכות חל בכל שנה:

סעיף כה

אין פוחתין משני נבלין

פיאלינע. דבשעה שהלוים אומרים שירה בכל יום בשעת ניסוך, אחרים שעומדים אצל המשוררים, מזמרים בכמה מיני זמר. ולא היו פוחתין בנבלין באותו זמר פחות מב':

סעיף כו

ולא מוסיפין על ששה

כך שיערו חז"ל, דבפחות או ביותר מאלה יושחת נועם הזמר:

סעיף כז

אין פוחתין משני חלילין

פלעטהע:

סעיף כח
ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח

המזמר בחליל צריך להכות באצבעות על נקבי החליל, כפי שצריך לדקדק או להעבות הקול. ולפיכך נופל בו לשון הכאה, וקאמר הכא דרק בי"ב ימים בשנה היו מזמרים בחליל בין שאר המזמרים. וזה היה לסימן שאז גומרים לומר כל מזמורי ההלל שלמין. או דעשו כן לכבוד היום. [ואפשר לפע"ד דר"ל דבכל יום היה החליל מכה בשעת השיר בין שאר המזמרים על הדוכן. אבל בי"ב ימים אלו תופסי החלילים עומדים ומזמרים לפני המזבח. אמנם מתוס' שנביא דבריהם לקמן סי' מ"ז לא משמע הכי]:

סעיף כט
בשחיטת פסח ראשון

בשעה שקוראין ההלל בשעת שחיטת הפסח [כלעיל סי' כ"ד]:

סעיף ל
ובשחיטת פסח שני

ג"כ קראו הלל:

סעיף לא
ובשמנה ימי החג

של סוכות שגומרין בהן בכל יום את ההלל, מדחלוקין בקרבנותיהן. משא"כ פסח. מיהו אנן שגומרין ההלל גם בחנוכה, היינו כדי לפרסם הנס שנעשה אז. והא דלא חשיב נמי חליל של שואבה, דהיינו כששואבין מים לחג, שאז ג"כ החליל מכה לפניהן [כסוכה פ"ה]. ה"ט משום דחליל וכלי זמר של שואבה היו רק משום שמחה יתירה ואינו דוחה השבת. משא"כ חליל וכלי זמר שבהנך י"ב יום דחשיב תנא, צורך קרבן היה. ומה"ט אף דקי"ל עיקר שירה בפה, עכ"פ כיון דצורך קרבן היה אין שבות במקדש ודחי שבת:

סעיף לב
ולא היה מכה באבוב של נחשת

פלעטהע של נחושת:

סעיף לג
ולא היה מחליק אלא באבוב יחידי

כשמסיימין כל חלק שבשיר, היה חליל א' מאריך בקולו ושאר כלי הזמר שותקין:

סעיף לד
מפני שהוא מחליק יפה

שכך ערב לאוזן יותר [הנה בחרתי הסתופף בפי' רש"י שפי' מחליק לשון חולק וחותך, ומצינו דוגמתי במשנה [פ"ג דפאה מ"ג] המחליק בכלים לחים וכו', וכעי' ר"מ ור"ש שם. ומדברי הר"ב איו הכרע דאפשר שם שכוונתו לפרשו בלשון חלק, גלאטט בל"א, ור"ל קול הממשיך פשוט וכדברי בני הרב המאה"ג מהו' ברוך יצחק שליט"א. ולי לא היה נראה כך דאינו נופל עליו אח"כ מלת יפה]:

סעיף לה
ועבדי הכהנים היו

המנגנים בכלי זמר על הדוכן. דס"ל אין מעלין מדוכן ליוחסין ולא לקבל מעשרות, להכי לא אכפת לן אם ינגנו עבדים:

סעיף לו
ובית צפריה

משפתות מיוחסות היו:

סעיף לז
ומאמאום

שם מקום. שלא הניחו למי שאינו מיוחס לדור במקומן:

סעיף לח
היו משיאין לכהונה

שהכהנים היו נושאין בנותיהן, מדהיו מיוחסות. וס"ל דמעלין מהדוכן אף להשיא לכהונה, לפיכך לא הניחו לנגן מי שאינו מיוחס:

סעיף לט
רבי חנניא בן אנטיגנוס אומר לוים היו

דס"ל דמעלין מדוכן למעשר ולא ליוחסין. ולא פליגו רק במזמרים בכלי. אבל במשוררים בפה לכ"ע רק לויים היו:

סעיף מ
אין פוחתין מששה טלאים המבוקרין בלשכת הטלאים

מדקיי"ל דכבש התמיד צריך לבקרו ממום, ד' ימים קודם הקרבתו, כמו פסח שהקריבו במצרים, שלקחוהו בי' בניסן והקריבוהו בי"ד בו. הלכך ד' ימים קודם חנוך המזבח מבקרין ח' טלאים ממום. ומעמידין אותן בלשכת הטלאים. וביום החנוך מקריב ב'

לתמידי היום, נשארו ו'. וקודם הלילה שוב מבקרין ב' טלאים מהשוק, ומעמידין בלשכה. וכן בכל יום נוטלין ב' ומעמידין ב' אחרים תחתיהן בלשכה. ואלו הב' שמעמיד חוזרין ונוטלין אותן ביום ה' להעמדתן:

סעיף מא

כדי לשבת ולשני ימים טובים של ראש השנה

נקט רה"ש. משום דבזמן המקדש לא היה אפשר שיחולו ג' ימים שבתון בהדי הדדי רק ר"ה, דאם העדים שראו הלבנה החדשה לא באו ביום א' דר"ה עד אחר מנחה, אז נוהגין אותו יום קודש ומחר קודש [ר"ה ד"ל ע"ב]. ואז בזמן שקדשו על פי ראייה היה אפשר שיחול ר"ה ביום ה' ו' או ביום א' ב'. ומשו"ה אף דביקור התמיד ד' ימים קודם שחיטתו גזירת הכתוב הוא, אפ"ה קאמר הכא לסימנא בעלמא, דכי היכא דאי חלו שבת וב' יו"ט של ר"ה בהדי הדדי, אז אותו טלה של תמיד השחר שאחר ג' ימי השבתון הנ"ל, יצטרך להקדים ולבקרו כשקנהו ביום הד' קודם שחיטתו, דבשבת ויו"ט אי אפשר לקנותו, ובליל קודם שחיטתו אינו מצוי למכור. כ"כ בכל קרבן תמיד צריך לבקרו ממום ד' ימים קודם שחיטתו [ועי' מ"ש בס"ד בחומר בקודש פ"ב סי' כ"ו]:

סעיף מב

ומוסיפין עד לעולם

כשירצו יוסיפו בלשכה טלאים מבוקרים יותר מו':

סעיף מג

אין פוחתין משתי חצוצרות

טראמפעטע לשיר הלוים [ונ"ל דלהכי הפסיק תנא בבבא דטלאים בין ב' בבות דחלילין וחצוצרות, אע"ג דשניהן מעניני השיר. ה"ט משום דבכל הבבות מרי"ש פרקן עד בבא דחלילין מירי באין פוחתין ואין מוסיפין, ובבא דטלאים מבוקרין מתחיל למתני ענין חדש דאין פוחתין אבל מוסיפין לעולם, ולפיכך בהך גוונא ראוי למנקט תחלה ענין הטלאים שהוא מקרבן התמיד, שמקריבין אותו קודם השיר]:

סעיף מד

ומוסיפין עד לעולם

בגמ' מפרש דלא יוסיפו על ק"ך. [ואילה"ק א"כ הו"ל למנקט חצוצרות אצל בבי דאין פוחתין ואין מוסיפין. נ"ל דה"ט מדלא שכיח שיוסיפו עד ק"ך חצוצרות דמדקולו עב וחזק, ישחית ניעם קולות הדקות של חילילין ונבלין שהן בכלל אין פוחתין ואין מוסיפין. ועי' לעיל סי' כ"ד ד"ה ואף ודו"ק]:

סעיף מה
והצלצל

שעללען, והן כעין קערות נחושת שמכין זו בזו:

סעיף מו
לבד

ר"ל רק זוג א', דרק ב' קערות

סעיף מז
אין פוחתין משנים עשר לוים.

לרמב"ם [פ"ג מכלי מקדש] ר"ל י"ב משוררים בפה, דבפה לא היו משוררים רק לויים, ולתוס' [מכילתן ד"י ע"ב] ר"ל י"ב לוים בכלי שיר, דהיינו ט' כנורות, וב' נבלים, וזוג לצלצל א', ולא חשיב ב' חצוצרות משום דרק כהנים תקעו בחצוצרות על שולחן החלבים לסימן שיתחילו הלויים שבדוכן לשורר, ולא חשיב נמי חליל, משום דרק בי"ב יום בשנה מכה בחליל, [אולם אפשר דלתוס' המזמרים היה ג"כ משוררים, וא"כ יש חילוק בין כלי זמר של נפיחה או של תנועות האצבעות]:

סעיף מח
עומדים על הדוכן.

הוא אצטבא בלשון ישמעאל [ערוך], שהיה כעין אצטבא עם ג' מדריגות, שעליו עומדין הלויים המשוררים והמזמרים:

סעיף מט
אין קטן נכנס לעבודה.

ר"ל אין הקטן כשר לשום עבודה ושימוש שבמקדש:

סעיף נ
אלא בשעה שהלוים עומדים בשיר.

אז נכנסים הלויים הקטנים לשורר עמהן, דרק לעבודה זו כשרים [כך פי' רש"י הכא וכ"כ הראב"ד (פ"ה מכלי מקדש), אמנם לרמב"ם שם ר"ל דהמתחיל לעבוד במקדש, אינו נכנס להתחיל עבודתו רק בשעה שהלויים עומדים בשיר, ולישנא דמתני' קצת משמע כרמב"ם דקטן דנקט מתני' היינו המתחיל בעבודה, דאל"כ הול"ל אין הקטן כשר לעבודה רק לשיר, וגם מסוגיא דחולין [דכ"ד ב'] משמע כרמב"ם, וע"ש]:

סעיף נא

ולא היו אומרים בנבל וכנור.

ר"ל דהקטנים לא זמרו בכלי שיר, דמסתמא אינן בעלי מלאכה גדולה בחכמה זו [ולשון אמירה שייך נמי בכלי שיר, כדאשכחן בקרא, הנבאים בכנורות [ד"ה א' כ"ה] אמנם לרבינו תוי"ט שכתב דה"ק קרא שהיו משוררים בפה ומנגנים ביד, נ"ל לדבריו טעמא דמתני' דלהכי אין הקטנים מזמרים בשעה שמשוררים, משום שחושיהם חלשין מלעשות ב' דברים אלו בשלמות יחד מבלי שיושחת נעימות סדר השיר]:

סעיף נב

כדי ליתן תבל בנעימה.

ר"ל ליתן תבלין בנעימות הקול, דקול הקטנים דק וצלול, ומתבל קול העב של הגדולים:

סעיף נג

אין עולין למנין.

שאין הקטנים מצטרפין למנין הי"ב לוים הצריכים לשורר בדוכן, [ואף אי נימא דלתוס' הנ"ל סי' מ"ז די"ב דחשיב תנא היינו מזמרים, ושהמזמרים לא היו משוררים, נ"ל דאפ"ה שייך למתני גבי קטנים שאינן עולין למנין, דהיינו למנין המשוררים, דאף למשוררים היה מסתמא מנין י' דכל דבר שבקדושה אין פחות מעשרה [כמגילה כ"ג ב']:

סעיף נד

ואין עומדים על הדוכן.

כדי שלא יטעו לצרפן למנין:

סעיף נה

וצוערי הלוים היו נקראין.

דלשון צוערי תרתי משמע, לשון ילדות, כמו ורב יעבוד צעיר, ומשמע נמי לשון צער, שע"י שקולם דק מצערים את לויים הגדולים שיתחזקו גם הם להרים קולם כדי להנעים כמותן, שכשישורר בנמיכה יהיה קולם עב ובלתי מקובל ונעים נגד קול הקטנים [כך נ"ל, ודלא כמשמע לכאורה מרש"י ומהר"ב שהגדולים מצטערים שאינן יכולין לבסם כמותן, דאדרבה ע"י עירוב קולות שניהן ינתן תבלין בנעימה]:

פרק ג

סעיף א
יש בערכין להקל ולהחמיר

מפרש ואזיל:

סעיף ב
אחד שהעריך את הנאה שבישראל

דאפילו שוה ק' מנה, נותן כשהעריכו מבן כ' עד ס' רק נ' סלע והיינו להקל:

סעיף ג
ואת הכעור שבישראל

אפינו שוה פחות מנ' סלע, ואפילו אינו שוה כלום, כמנוול ומוכה שחין, אפ"ה נותן נ' סלע, והיינו להחמיר:

סעיף ד
נותן חמשים סלע

כשהוא מבן כ' עד ס':

סעיף ה
בשדה אחוזה

שדה שירש ממורישיו והקדישה:

סעיף ו
בחולת המחוז

חולת הוא לשון חול. ומחוז הוא שפת הים, כמ"ש חכם אה"ע א' שבלשון ערבי קוראין לשפת הים חוז [והמ"ם של מחוז הוא כמ"ם של משכן ומקדש]. ור"ל משום שבשפת הים מצוי חול רב, כמ"ש אשר שמתי חול גבול לים [ירמיה ה' כ"ב]. ולכן השדה גרוע מאד:

סעיף ז
ואחד המקדיש בפרדסות

בוים אונד לוסטגארטען.

סעיף ח
סבסטי

ר"ל בגנות שסביב שומרון שנקרא ג"כ סבסטי ששם הגנות מעולים מאד:

סעיף ט
נותן

הפודה אותן מיד הגזבר, בין שהבעלים פודה או איש אחר, נותן וכו':

סעיף י
בזרע חומר שעורים

ר"ל בעד מקום שיוכל לזרוע שם ל' סאה שעורים, שהוא גדול טפי מכדי לזרוע ל' סאה חטין. ושיעור המקום הוא ע"ה אלף אמה על אמה מרובעים. או רע"ד אמות בריבוע בקירוב:

סעיף יא
חמשים שקל כסף

אם פודה בתחלת היובל. אבל כשפודהו בשנים שלאח"כ, מנכה סלע ופונדיון בעד כל שנה ושנה שבשנים שעברו מהתחלת היובל. וכל זה בעד הקרקע לבד. אבל כשיש בה ג"כ אילנות, מוסיף על הנ"ל דמי שוווין. מיהו כשהקרקע טרשין, שאינה ראוייה לזריעה כלל, נותן בעד הקרקע רק דמי שווייה:

סעיף יב
ובשדה מקנה

ר"ל כשהקדיש שדה שהמקדיש זכה אותה מאחר ע"י מקנה וכדומה, חוץ מירושה:

סעיף יג
ואחד שדה מקנה

דינן שוה, דנותן בעד מקום זרע חומר שעורים נ' כסף, כלעיל:

סעיף יד
מה בין שדה אחוזה לשדה מקנה

דאם דינן שוה למה לא כללם הכתוב:

סעיף טו
אלא שבשדה אחוזה נותן חומש

דכשהבעלים פודין אותה נותן חומש יותר מהערך, דאם הערך הוא בעד ד' שנים, שהן ד' סלעים וד' פונדין, משלם ה' סלעים וה' פונדין, וכן לעולם, מוסיף חמישית מלבר:

סעיף טז
ובשדה מקנה אינו נותן חומש

וה"ה דהוה מצי נמי למימר עוד חילוק אחר, דבשדה אחוזה שהקדישה, אם פודה אחר,

מתחלקת לכהנים ביובל, ובשדה מקנה שהקדישה ופודה אחר, חוזרת לבעלים ביובל. אלא דנקט רק החילוק בין אחוזה למקנה, כשמקדיש עצמו פודה:

סעיף יז

המית בן חורין נותן את שוויו

של ניזק:

סעיף יח

חבל בזה ובזה

כשחבל את בן חורין או עבד ולא המיתן:

סעיף יט

משלם נזק שלם

כמה היה שוה קודם שנחבל וכמה אח"כ:

סעיף כ

אחד שאנס ופתה את הגדולה שבכהונה ואת הקטנה שבישראל

משפחה שפלה:

סעיף כא

נותן חמשים סלע

לאביה, בעד הנאת שכיבה:

סעיף כב

והפגם

ר"ל דמלבד נ' סלע קנס הנ"ל, ישלם נמי דמי בושת ופגם. ופגם היינו דשמין כמה נפגמה מדמים ע"י שנבעלה. ואף דאין בת ישראל גדולה נמכרת. ותו דאם היתה בת חשובים, וכי ס"ד שאביה ימכור אותה, והאיך ישומו דמיה. י"ל דשמין אותה לפי יפיה כאילו היתה שפחה, וירצה אדם לקנותה לעבדו שאוהבו, וירצה גם הוא לעשות לו נחת, שמין כמה יתן אדון כזה בעדה כשהיא בתולה יכמה כשהיא בעולה:

סעיף כג

הכל לפי המבייש והמתבייש

נ"ל דאתרווייהו קאי *), אבושת ופגם, דבבושת, אדם נקלה שבייש, בשתו מרובה ביותר [ועי' מ"ש בס"ד ב"ק פ"ח סי' י"ג], והמתבייש לפי חשיבותו בשתו. וכמו כן בפגם, בנבעלה למנוול ומוכה שחין או לשפל אנשים, נפגמה ביותר. ואם היא יפת תואר לא

נפגם דמיה כל כך. והרי רבו רוצה לעשות נחת רוח לעבד, וא"כ איך ישוה בעיני העבד אם נפגמה ביותר או לא:

סעיף כד

נותן מאה סלע

לאבי האשה. [ואף שכבר יצאתה מרשות האב. עכ"פ הרי בייש ביתו, שיאמרו שבבית האב זנתה, ויאמרו ראו גדולים שגדלתם, כשיסקלו אותה על פתח בית אביה [ככתובות מ"ה א']. וזה שלא כדברי הרמב"ן בפרשת כי תצא, שכתב דלהכי יתן ק' סלע, דהיינו הכפל ממה שרצה להפסידה מוהר הבתולות שהוא כ' סלע. דדרך התורה לקנוס כפל, עכ"ל. ותמוה דכיון דכתובתה שלה א"כ הו"ל ליתן לה הק' סלע. ואת"ל דעכ"פ חייבתו תורה קנס כפל ממה שרצה להרוויח. עכ"פ ק' א"כ מה קאמר תנא נמצא האומר בפיו חמור מעושה מעשה. מנ"ל, דלמא כמו שהמוציא שם רע ישלם כפל ממה שרצה להפסידה. דהרי רצה להוציאה בלא כלום, כמו כן המאנס ומפתה שהפסידה מה שכתובת בתולה יתירה על כתובת בעולה, דהיינו כ"ה סלעים, [שהן ק' זוז] ישלם כפל דהיינו נ' סלע. ואף שזה תיקון חכמים היא שבעולה תגבה ק'. כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. עכ"פ גם לרמב"ן ק' כך דהרי קיי"ל דגם כתובת בתולה מדרבנן הוא [כאה"ע סי' ס"ו]. ואף שכתוב בתורה כמהר הבתולות. על כרחך צ"ל דגם קודם תיקון חז"ל היה כבר מוהר הבתולות, רק שלא היה חיוב בדבר, אלא כך היה במורגל לתת לבתולה חמשים סלעים למוהר, דהיינו ר' זוז, ואתו רבנן ותקנו הדבר לחיוב, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. א"כ מאן לימא לן שבאלמנה לא היה ג"כ כי הך גונא מנהג ישראל ליתן כ"ה סלעים מוהר לאלמנה, ואתו רבנן ותקנוה לחיוב מטעם הנ"ל. וכן הסברא נותנת, שלא חידשו חכמים באלמנה טפי מבתולה. וצ"ע]:

סעיף כה

נמצא האומר בפיו יתר מן העושה מעשה

שהרי המאנס והמפתה נותן רק נ', ומוציא שם רע נותן ק' סלע:

סעיף כו

שכן מצינו שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר

שלא לכנס לא"י בימי מרגלים:

סעיף כז

אלא על לשון הרע

שדברו רק על אדמה שאין לה הרגשת בזיון:

סעיף כח
וינסו אותי זה עשר פעמים ולא שמעו בקולי

דמדכתיב מלת זה, דמיותר לגמרי, משמע דזה העון לבד שקול ככל העשר פעמים שלא שמעו בקולי, וגרם העונש. ולא משום דמניין גורם, שעי"ז נתמלא סאתן:

פרק ד

סעיף א
השג יד בנודר

ר"ל מה שהעני נדון בערכין כפי השגת ידו, בתר נודר אזלינן ולא בתר נידר, וכדמפרש לקמן:

סעיף ב
והשנים בנידר

דמה שיש חילוק בערכין בשנים, אזלינן בתר נידר, דילד שהעריך זקן נותן ערך זקן:

סעיף ג
והערכים בנערך

ר"ל החילוק שבערכין בין זכר לנקבה, אזלינן בתר נערך ולא בתר מעריך. ול"מ היה נ"ל דעורכין קרינן בחולם:

סעיף ד
והערך בזמן הערך

כדמפרש לקמן, דבהעריך א"ע כשהוא ילד, וכשמשלם הוא זקן, משנם כפי חיובו בשעה שהעריך א"ע:

סעיף ה
אף בערכין כן

ר"ל אילו אתרמי בערכין דומיא דקרבנות, אז דינו כקרבנות, רק עני שהעריך לעשיר דקאמרת שאין דינו כקרבנות, ה"ט משום דלא דמי אהדדי, וכדמפרש:

סעיף ו
שאין העשיר חייב כלום

והא דקאמר ערך של זה עלי, לא נתכוון רק לפי מדת שנות הנערך כך יתחייב, הלכך נידון כפי השג יד הנודר. אבל מצורע, שאמר עליו אחר, קרבנות של מצורע זה עלי, הרי

המצורע חייב להביא, להכי משלם זה כפי חיוב המצורע. ואת"ל עכ"פ מה נ"מ בין דידי לדידך, הרי בין כך או כך נותן בערך כפי הנודר. להכי מסיים אבל וכו':

סעיף ז

ושמע העני ואמר מה שאמר זה עלי

הרי זה דמי למצורע, ולדידי נותן וכו':

סעיף ח

נותן ערך עשיר

ואם עני הוא נותן כל מה שיש לו, והשאר נשאר חוב עליו. [וכחכמים לעיל רפ"ב]. אבל לדידך דקאמרת סתמא דאזלינן בתר הנודר, ולא מחלקת בין שהנידור מחוייב או לא, א"כ גם בכה"ג נותן ערך עני, דהיינו כפי הנודר:

סעיף ט

או עשיר והעני

ר"ל עני שהעריך, וקודם שהעריכו הכהן כמה יתן, נתעשר, או שהיה עשיר כשהעריך, ונתעני קודם שהעריכו הכהן:

סעיף י

נותן ערך עשיר

ואם הוא עני נותן כל מה שיש לו, והשאר ישאר חוב עליו שכשיהיה לו ישלם. [וקמ"ל הכא דבכה"ג אינו נכלל במאי דקאמר במשנה א' דהערך בזמן הערך, דהיינו רק לעניין זמן סך שנות המעריך גופיה, ולא לעניין זמן השגת ידו. ולהכי קאמר כזמן הערך, ולא קאמר כזמן הנדר. ואפ"ה נקט הך בבא הכא, ולא לקמן כשמפרש הערך בזמן הערך, משום דאיירי הכא בשהעריך כשהוא עני או כשהוא עשיר, להכי נקט נמי כשהעריך כשהוא עני והעשיר או איפכא]:

סעיף יא

אבל בקרבנות

של מצורע:

סעיף יב

אפילו אביו מת והניח לו רבוא

ר"ל אפילו אם בשעה שנתחייב בקרבן היה אביו גוסס, והרי רוב גוססין למיתה, ועכשיו מת, וירש רבוא:

סעיף יג
ספינתו בים ובאו בריבואות

עדיין לא באו בשעה שנתחייב. ולא מיירי שהיה הסחורה שלו, דאם כן עשיר היה. רק ר"ל שפסקו לו רבואות שכר ספינתו. והרי שכירתו אינה משתלמת רק לבסוף [כב"מ פ"ט מי"א]. ואי משום ספינתו. האי תנא ס"ל כמ"ד דמניח לו הגזבר להמעריך הדבר שמתפרנס ממנו [כפ"ו מ"ג]. ולא קיי"ל כן, דעכ"פ ספינה לא נחשבת כלי אומנת:

סעיף יד
ילד

שיודע לשם מי מעריך:

סעיף טו
שהעריך את הזקן

ילד וזקן שנקט תנא לאו דוקא, רק ר"ל שהיה המעריך פחות בשנים מהנערך:

סעיף טז
נותן כזמן הערך

נקט הנך לאשמעינן דאפילו לקולא אמרינן דאזלינן בתר זמן הערך. וכ"ש דאזלינן בכה"ג לחומרא. וכגון שהעריך פחות מבן ששים ונעשה בן ששים צריך ליתן נ' סלע:

סעיף יז
יום שלשים כלמטה ממנו

דבהעריך את פחות מבן ל' יום או ביום ל' שלו, אינו נותן כלום:

סעיף יח
הן

ר"ל ואם תאמר וכי כך הוא:

סעיף יט
אם עשה שנת ששים כלמטה ממנה להחמיר

דערך הפחות מששים מרובה על ערך יתר מבן ס':

סעיף כ
נעשה שנת חמש ושנת עשרים כלמטה ממנה להקל

דהערך של מי שאינו עדיין בן ה' וכ' הוא פחות מערך של בן ה' וכ':

סעיף כא
בין להקל בין להחמיר

דדוקא לעיל דבעי למילף במה מצינו, מחלקינן בין להקל או להחמיר, משום דמה מצינו אדם דן מעצמו, ולהכי מסתבר שאין ללמוד קולא וחומרא מהדדי. אבל הכא ג"ש שאין אדם דן אותה מעצמו אם לא שמקובל הלממ"ס, וודאי אין לחלק בין קולא לחומרא:

סעיף כב
חדש ויום אחד

ר"ל שנת ה' וכ' וס', בכולן נחשב כלמטה ממנו, עד שיהיה הנערך, חודש ויום א' יתר על שנת ה' וכ' וס'. דיליף מפדיון בכור, דצריך ג"כ שיהיה בן ל' ויום א'. דילפינן מבכורות המדבר שכשנפדו ע"י משה, דכתיב גביה, מבן חודש ומעלה תפקדם [כבכורות פ"ח מ"ו]:

פרק ה

סעיף א
אם זהב זהב

הכל כפי שנדר, והא קמ"ל דהא בלא פירש, נותן כפחות מדברים הנשקלים במקום שנדר, ואפילו זפת או בצלים, ברגילים למכרן שם במשקל. ודוקא באמר שלכך נתכוון, דאל"כ, סתם נדרים להחמיר [כלח"מ פ"ב דערכין]:

סעיף ב
מעשה באמה של ירמטיה

חסורי מחסרא וה"ק, ואם הנודר עשיר, אף שלא פירש איזה משקל נדר נותן לפי עשרו, ומעשה נמי באמה של ירמטיא וכו' והיינו דקמ"ל מתני':

סעיף ג
ונתנה משקלה זהב

מדהיתה עשירה ביותר:

סעיף ד
משקל ידי עלי

והאיך אפשר לשקלה, שכשירצה מקילה או מכבידה:

סעיף ה
ומכניסה עד מרפקו

עללענבאגען.

סעיף ו
ושוקל בשר חמור וגידין ועצמות

קודם שיניחו במים, דאח"כ יתנפח מהמים:

סעיף ז
ונותן לתוכה עד שתתמלא

דבשר חמור משקלו כבשר אדם, והשתא ידע כמה המשקל מנפוח ידו בדבר שהוא כמשקל ידו:

סעיף ח
ועצמות כנגד עצמות

שמא בשר או עצמות החמור שלקח, הוא יתר או פחות על בשר או עצמות ידו:

סעיף ט
וכמה הוא שוה בלא יד

לא דשמין אותו כמה שוה כשנקטעה ידו, דמי שנקטעה ידו נקנה בזול ביותר, מדהוא מזולזל, והרי הוא אמר דמי ידי עלי כשלא נקטעת ידו. אלא דשמין אותו כעבד כמה שוה כשמכרו רבו חוץ מידו, וכמה שוה כשמכרו כולו, ומה שיש בין זה לזה נותן להקדש:

סעיף י
זה חומר בנדרים מבערכין

דבנדרים באמר דמי ידי עלי נותן כדלעיל, ובערכין באמר ערך ידי עלי, אינו נותן כלום:

סעיף יא
יתנו היורשין

משום שדמיו קצובים. ודוקא כשעמד כבר בדין, וחייבו הכהן, דאז הו"ל כמלוה בשטר ונגבית מיורשים. [אב"י כ"כ הר"ב והרמב"ם, אבל הראב"ד כ' דהשתא דקיי"ל דמלוה ע"פ נגבית מיורשים דשעבודא דאורייתא, א"צ שעמד בדין]:

סעיף יב
לא יתנו היורשים

אף שעמד כבר בדין, אבל לא קצצו הב"ד עדיין דמיו, פטור:

סעיף יג
שאין דמים למתים

ר"ל דמדנדר רק כפי שישמוהו ב"ד, לא חייב כלום עד שישמוהו, וכיון שמת קודם ששמוהו, הרי בשעת שומא לא חזי למכרו כעבד, ובחייו לא ידע זה בכמה נשתעבד [כך כתב רש"י. ותמוהין דברי רתוי"ט שכתב דלהכי אין דמים למת, דמת אסור בהנאה, ותמוה וכי בחייו שמין בשרו]:

סעיף יד
ערך ראשי וערך כבדי עלי נותן ערך כולו

דנדר בערכך נפשות כתיב, ובהנך נפש החיות תלוי בהן. ונקט ראש שהוא אחד מאברים החצונים. וכבד מדהוא אחד מאברים הפנימיים. [אב"י ל"מ נ"ל דנקט ראש אף שיש בו חלקים שאין החיות תלוי בהן כאזנים וחוטם. ונקט כבד אף דרובו א"צ לחיות. דבכזית א' סגי [כחולין מ"ו א'] עכ"ל בני הרב נ"י. ומה שהקשה בני הרב שליט"א, מ"ש מערך רגלי שיש בה ג"כ חלק שהחיות תלוי בו מארכובה ולמעלה. נ"ל דבכלל לשון בנ"א לא נכלל בשם רגל רק ארכובה הנמכרת עם הראש דהיינו מארכובה ולמטה [וכב"ב דפ"ג ב' וחולין עו"א ודו"ק]:

סעיף טו
דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו

זה הכלל לאתויי שאר אברים שהנשמה תלויה בהן. ואפילו מארכובה ולמעלה שיכול לכוות ולחיות [כחולין דמ"ב], עכ"פ כל זמן שלא נכוותה אינה בת חיות:

סעיף טז
ערך חציי עלי נותן ערך כולו

דחצי הגוף הו"ל כאבר שהנשמה תלויה בו:

סעיף יז
זה הכלל דבר שהנשמה תלויה בו נותן ערך כולו

לאתויי באמר דמי חצי ארכובה ולמעלה שלי עלי, אף על גב דבניטל חצי צומת הגידין כשר, עכ"פ החצי נכלל ברובו, ומחשב נשמה תלויה בו [כך נ"ל כוונת הש"ס]:

סעיף יח
יתנו היורשין

והוא שעמד הנערך בדין קודם שמת, דבמת הנערך קודם שעמד בדין, אפילו המעריך קיים, פטור, [אב"י עיין לעיל סימן י"א]:

סעיף יט
בית זה קרבן

לבדק הבית. וקמ"ל קדשי מזבח, וקמ"ל קדשי בדק הבית:

סעיף כ
ונפל הבית

קודם שהחזיק בו הגזבר. וה"ה בנגנב או נאבד השור, שישנו בעולם [עיין חולין קל"ט א']:

סעיף כא
אינו חייב לשלם

מדלא הקדיש רק שור או בית זה:

סעיף כב
דמי

בהמשנה שבגמרא ל"ג מלת דמי, ואעפ"כ הכי מיירי [ועש"ס]:

סעיף כג
חייב לשלם

דמדקאמר עלי, כוונתו שיתחייב באחריותו כמאן דדרי אכתפיה. מיהו כולהו מתני' מיירי בהקדישן לדמיהן, אז כיון דאמר עלי, שהתחייב באחריותו אע"ג דאמר זה, א"א לומר שהתכוון במלת זה שיתחייב רק בגוף זה ולהפטר כשיאבד, ליתא, דהרי הקדישן לדמיהן, ולא הקדיש הגוף מעולם, אלא ע"כ התכוון במלת זה, להודיע כמה דמים הקדיש, אבל בהקדיש גוף השור בעצמו שיהיה עולה, דוקא בלא אמר מלת זה, רק הרי שור עלי עולה, והפרישו ונאבד, חייב באחריותו. הא אם אמר מלת זה אע"ג דאמר נמי מלת עלי, כגון שאמר שור זה עלי עולה, ונאבד השור, פטור, דמדאמר זה לא התחייב אלא ליתן גופו, אף על גב דהדר קאמר נמי עלי, אמרינן שהתכוון לקבל על עצמו טרחת הבאתו לעזרה [כך כ' רש"י. ול"מ נ"ל דאילו אמר שור זה עולה ולא אמר עלי, יוכל ליתנו לאחר שיקריבו בעבור מה שהתחייב האחר. ועיין ערכין פ"ח מ"ז. לפי זה מ"ש בש"ס הכא, עלי להביאו קאמר, ר"ל שהתחייב להקריבו בשביל עצמו]:

סעיף כד
חייבי ערכים ממשכנין אותן

וה"ה בחייבי דמים:

סעיף כה

חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן

דמדאתו לכפרה לא משהי להו. מיהו חטאת נזיר דלא אתי לכפרה, וגם אין הבאתו מעכבתו מלשתות יין ומלהטמא למתים, דהרי משנזרק בעדו דם של א' מקרבנותיו, מותר ביין ובטומאה. לפיכך זמנין דפשע ומשהי להביאו, ולפיכך ממשכנין אותו על חטאתו. אבל אשם שמביא נזיר טמא, אף דג"כ אין מעכבתו מלמנות נזירות טהרה [כנזיר די"ח], אפ"ה כיון דלכפרה אתא על שלא נזהר מלהתטמא, לא משהי ליה ואין ממשכנין אותו:

סעיף כו

חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותן

אף דעולה נמי מכפרת על עשה ועל לאו שניתק לעשה, עכ"פ מדלאו חובה נינהו, אתי לשהויי וממשכנין אותו, מיהו עולת מצורע, דמעכבת טהרתו, לא משהי ליה ואין ממשכנין אותו עליו:

סעיף כז

לרצונו

אפ"ה כשב"ד ממשכנין אותו כופין וכו':

סעיף כח

כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

ר"ל וסגי בהכי. דמה"ט כתיב לרצון בל' ולא ברצון בב'. דקמ"ל קרא דאע"ג שכפוהו שיאמר רוצה אני, ואינו ברצון, עכ"פ מדהתרצה בבחירה מיראת המכות, וה"ל לרצון, ר"ל שהולך ונוטה לרצונו, אף שאינו ברצון גמור, סגי, וכתלוהו וזבן זביניה זבינא [ב"ב דמ"ח א']:

סעיף כט

וכן אתה אומר בגטי נשים

כל שדינו שיכפוהו לגרשה:

סעיף ל

כופין אותו עד שיאמר רוצה אני

ולא סגי בנתינה לחוד, רק צריך לבטל גם כל מודעי, דהרי בגט נמי צריך רצונו:

פרק ו

סעיף א

שום היתומים שלשים יום

ר"ל כשהב"ד מגבין מקרקעות של יתומים קטנים פחותים מי"ג שנה, לשלם לבעל חוב [רשב"ם ב"ב ל"ג א'], שמין ב"ד הקרקעות תחלה, ומכריזין אח"כ ל' יום רצופים בבוקר ובערב, וכדמסיק. ואם רצו מכריזין ס' יום, כל ב' וה' שבהן. ואף דבכה"ג לא יהיו ימי ההכרזה רק י"ח ימים דהרי אפילו יתחילו להכריז ביום ב' או ה', לא יהיו בכל י' מס' ימים הנ"ל רק ג' ימי הכרזה. אפ"ה הכי עדיף טפי, דמדמשכי מלתא טובא, שמעי אינשי טפי. והא דנקט שום היתומים, ה"ה כ"ע כשמוכרין ב"ד קרקעותיו להגבות לבע"ח, כך דינו, רק קמ"ל דאפילו ביתומים, שב"ד מפקחין תמיד לטובתם, אפ"ה לא מחמרינן טפי משלשים יום [תוס']. ואע"ג דכל מלוה אפילו כשהיא בשטר מקוים, וכתוב בו שהאמינו לוה למלוה נגד יורשיו, אפ"ה אינה נגבית מיורשים קטנים [ומלוה על פה אפילו מיתומים גדולים אינה נגבה [ח"מ ק"ח]. מכל מקום הכא מיירי דאיכא חזקה שלא פרע, דאז אפילו מלוה על פה נגבית אפילו מיורשי קטנים, ובלא שבועה. וכגון שצוה אביהן בחליו לשלם לזה חובו. או שנגבה עדית בחיי אב שהיה הלואה לזמן, ושעדיין לא הגיע זמן הפרעון, דחזקה אין אדם פורע תוך זמנו. או שנידו לאביהן שישלם לזה, ומת בנדרו. ובכל הנך ג' גוונא חזקה שלא פרע [שם]. וה"ה היכא דאיכא רווחא ליתמי כשישלמו החוב עכשיו, אז נפרעין אפילו מנכסי יתומים קטנים. וכגון שחייבים לנכרי ברבית [ומיירי שהנכרי רוצה להמתין ימי הכרזה בלי רבית, דאל"כ מוכרין מיד בלי הכרזה]. או שרוצה הבעל חוב לוותר קצת מחובו כשישלמו לי מיד. או שתבעה אלמנת אביהן הכתובה, שעי"ז שישלמו ירוויחו היתומים מלזונה. ואף דבתבעה כתובתה אפילו לא ישלמו לה עכשיו, כבר הפסידה מזונותיה. עכ"פ אם לא ישלמו לה לבסוף, אף היא לא תתבע כתובתה בתחלה. בכל כה"ג דאיכא רווחא ליתמי, גובין מהן בשבועה [ח"מ ק"י]. וכ"כ שור המועד שהזיק ומת בעליו, גובה ממטלטלי דיתמי, או מזבורית שבקרקעות שלהן כשאין להם מטלטלין [ח"מ תי"ט]. מיהו דוקא במגבין מקרקעות צריך שומא והכרזה. אבל במגבין משטרות, מטלטלין, עבדים [וסי' שמע] מוכרין שלא בהכרזה. משום דשטרות ומטלטלין יש לחוש שמא יגנבו כשיתאספו הרבה ימים עליהן ללקחן, ועבדים שמא יברחו כשישמעו שרוצין למכרן לאחר [ח"מ ק"ט ג']:

סעיף ב
ושום ההקדש

ר"ל המקדיש שדה שקנה, שנפדית לפי שווייה [אב"י ל"מ נ"ל דה"ה שדה אחוזה בשעה שאין היובל נוהג כלקמן רפ"ח]:

סעיף ג
ששים יום

וצריך הכרזה: ס' יום רצופין:

סעיף ד
ומכריזין בבקר ובערב

גם אשום יתומים קאי, דמכריזין בשעה שיוצאין הפועלים למלאכתן בבוקר, ובשעה שחוזרין מהשדה בערב ונכנסין לעיר, דאז אין מתבטלין. דמי שרוצה ללוקחה אומר להן כששמע הכרזה שיראוה אם היא יפה, וכששומע ההכרזה בערב נזכר לשאלן אם מצאוה טובה. [ולרמב"ם ותוס' ור"ן, הוצאת פועלים דקאמר בש"ס היינו בערב שמוציאן בעה"ב ממלאכתן, והכנסתן היינו בבוקר שיכניסן למלאכתן. וא"כ לא נקט בש"ס כסדר המשנה. ואכתי לא עיילתיה למלאכתו אפיקתיה [ועי' פסחים ס"ח א'. ועיין עוד ב"מ דפ"ג ב' בתוס' שם שהאריכו]. וכך אומרים כשיכריזו, שדה פלונית יש למכור, כך וכך מצריה, וכך וכך עושה תבואה בכל שנה, וכך וכך שמוה ב"ד. וכשמוכרין אותה לכתובה, מכריזין שלצורך תשלומי כתוב' ימכרוה. וכשימכרוה לתשלומי בע"ח, יכריזו שלשלם לבע"ח ימכרוה, מדאיכא דניחא ליה בתשלומי כתובה, משום שהאלמנה לוקחת גם בתשלומי פורתא פורתא, ואיכא דניתא לי בתשלומי בע"ח, מדאין הסוחר מקפיד על דנרין חסרין:

סעיף ה
רבי אליעזר אומר כשיגרשנה ידיר הנאה

על דעת הרבים, שאין לה התרה, שלא יחזירה לעולם. דשמא מגרשה בערמה כדי שתגבה כתובתה מההקדש, דהקש דמים אינו מפקיע מידי שעבוד [כרש"י פסחים ל"א א', וח"מ ססקי"ז. והכי קיי"ל. אבל הרמב"ם [בפי"ח ה"ז מהל' מלוים] משמע מדבריו דגם קדושת דמים מפקיע משעבוד, וכן כ' [בפ"ז הי"ד] מערכין. ולדבריו, החילוק הוא דקדושת הגוף לעולם לא פקע, וקדושת דמים פקע אחר פדיון. אב"י ותמהני על רבינו המגיד בפי"ח מלוים שכ' לא מצא לו חבר לרבינו בזה בכל המפרשים, והרי גם הר"ן כ' כן בשם ר"ת [בנדרים דמ"ו ב', ד"ה ה"ד. ודפ"ו ב' ד"ה דאמר רבא]:

סעיף ו
רבי יהושע אומר אינו צריך

דס"ל כב"ה [נזיר רפ"ה], דנשאלין אהקדשות. ולפירך ליכא למיחש שיערים, שהרי יכול להתיר נדרו. ור"א ס"ל כב"ש [שם], דאין אדם רשאי בהקדש להתיר נדרו, דאפילו אומר שלא לדעת כן נדר, ובטעות הקדיש, אפ"ה הקדש בטעות הוה הקדש, ולהכי גם הכא חיישינן שיערים:

סעיף ז
והיה בעלה מגרשה

ואין לבעל נכסים, א"צ הערב לשלם עד שידיר הנאה וכו':

סעיף ח
ויחזיר את אשתו

וקיי"ל כר"א וכשב"ג, דאף דקיי"ל כב"ה דנשאלין אהקדשות, אפ"ה חיישינן לקנוניא, דחייש אימר לא מזדקק ליה חכם [כשבת מ"ו ב'], וג' הדיוטות לא יהיו מצויים לו, ויצטרך לעשות קנוניא, [כך נ"ל]:

סעיף ט
המקדיש נכסיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב

שגרשה או שלוה קודם שהקדיש, דאז ליכא חשש קנוניא, והיה החוב פחות משיויו הנכסים שהקדיש:

סעיף י
ולא בעל חוב את חובו

ר"ל לא יגבו חובן ליקח מהשדה עצמה כפי שיעור חובן, דאז איכא למיחש שיאמרו הקדש יוצא בלי פדיון. וכ"ש שלא יתנו להן מעות הקדש להדיא:

סעיף יא
אלא הפודה פודה על מנת ליתן לאשה כתובתה ולבעל חוב את חובו

ר"ל אלא כל הרוצה לפדות נותן להקדש המעות שהשדה שוה יתר מהחוב, והמעות שכנגד החוב נותן ממעות שלו שהן חולין להאשה או לבע"ח משום דאין הקדש דמים שהקדיש הלוה חל על שעבודן. אבל האשה ובע"ח בעצמן אסורים ליטול השדה אף שירצו ליתן להקדש מה ששוה השדה יתר על חובן, דהרואה כך לא ידע שנתנו המותר להקדש ויחשוב שהקדש יוצא בלי פדיון [ועיין רמב"ם פרק ז' מערכין]. מיהו קודם שישתלם הבע"ח והאשה ישבעו שבועת המשנה, כדין הבא לגבות מנכסים משועבדים

לא יפרעו רק בשבועה, [ואע"ג דאין נשבעין להקדשות [כשבועות מ"ב ב'], היינו שבועה דאורייתא שנשבע לפטור אבל שבועת המשנה שהיא לטול, או היסת. נשבעין [כח"מ צ"ה ס"א]:

סעיף יב

והיה חובו מאה מנה

דנמצא כשיתן הפודה דמי השדה להבעל חוב, יצא ההקדש בלא כלום, קמ"ל בהך בבא, דאף כשהחוב הוא יותר מדמי השדה, נמי חיישינן שיאמרו שכל הקדש יוצא בלי פדיון, לפיכך מוסיף וכו':

סעיף יג

ופודה בו את הנכסים הללו

ר"ל המלוה יוסיף להלוות להלוה עוד דינר, כדי שיפדה הלוה בעד אותו דינר את הנכסים על מנת וכו':

סעיף יד

על מנת ליתן לאשה כתובתה ולבעל חוב את חובו

אחר שישבעו כלעיל סימן י"א. [כך פי' תוס'. ולרמב"ם פ"ז מערכין ולרש"י הכא, המלוה בעצמו פודה. ונ"ל דלתוס' להכי לא יפדה המלוה בעצמו, דמשום דהשדה משועבדת לו, לא מחזי כפודה, והדינר שמוסיף מחזי כמקדישו מחדש ולא כנותנו בעבור פדיון, ועיין מ"ש דוגמת זה בפירושנו בנדרים [פ"ד סי' י"ב]. ועי' עוד שקלים [פ"ד ל"א]. אמנם אם הנכסים שהקדיש אינן שוין חצי החוב, לא גבי מלוה מנייהו כלל, דוודאי לאו אדעתא דהנהו נכסים אוזפיה, מדאין אדם קונה קרקע פי שנים משויה. [כך כתב רש"י ור"ב. אמנם מתוספתא שהביא תוס' נראה ברור דהא דקאמר בש"ס אבל בציר מפלגא לא, ר"ל א"צ ליתן עוד דינר, רק הבע"ח נוטל השדה כמו שהיא. ונ"ל טעמא. דכיון דכל עיקר נתינת הדינר הוא משום שיטעו הרואים לומר שהשדה שוה יותר מהחוב, ונמצא הקדש יוצא בלי פדיון. משו"ה כשאין השדה שוה חצי חובו שוב לא יטעו. דהרי נראה לכל, שהקדיש דבר שאינו שלו ושוב אין לחוש שיאמרו הקדש יוצא וכו']:

סעיף טו

נותנין לו מזון שלשים יום

כנצרך לל' יום:

סעיף טז
ומטה מוצעת וסנדלין ותפילין

ובכולן אם אין לו, משיירין לו מעות כדי לקנותן:

סעיף יז
לו אבל לא לאשתו ולא לבניו

אף שחייב במזונתן וכסותן אפ"ה אין נותנין להן הראויין להן לי"ב חודש, אבל מה שכבר ייחד להן אין לוקחין מהן [וכמשנה ה']:

סעיף יח
אם היה אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין

מפרש ואזיל:

סעיף יט
חרש

ציממערמאן:

סעיף כ
נותנין שני מעצדין

הובעל:

סעיף כא
ושתי מגרות

זעגע, שאם ישבר האחד ויצטרך לתקנו יעשה ביני ביני מלאכתו בהכלי האחר:

סעיף כב
רבי אליעזר אומר אם היה אכר

לאנדמאן שמלאכתו לעבוד האדמה:

סעיף כג
נותנין לו את צמדו

זוג שוורים לחרישה:

סעיף כד
חמר

מוליך תבואה על חמורים מעיר לעיר למכור:

סעיף כה
נותנין לו את חמורו

ולא קיי"ל כן, דאין אלו כלי אומנות. וכ"כ לא קיי"ל כהך דספינה [לעיל פ"ד מ"ג], אלא כולהו כשאר נכסים הם [ח"מ צ"ז]:

סעיף כו
ומין אחד מועט

ג' מצעדים ומגרה א':

סעיף כז
וליקח לו מן המועט

ולא אמרינן דעד השתא היה לו להשאיל לאחרים ממין המרובה, והם חזרו והשאילו לו בעבור זה ממין שהיה לו מועט, והשתא אם הגזבר ישכין ממנו ממין המרובה, מי ישאיל לו מהמועט, קמ"ל:

סעיף כח
מעלין לו את תפיליו

רתוי"ט פי' דר"ל מסלקין מעליו תפילין שלו [ולפעד"נ דא"כ הול"ל מעלין מעליו תפילין. דאע"ג דבש"ס קאמר סליקו ליה תפיליו, עכ"פ כל עלוי שהוא לשון סילוק קשור עם מם, כמו ונעלה הענן מעל המשכן]. ולי נראה דהאי מעלין לשון עלוי הוא [אב"י כן משמע מרש"י ב"ק פ"ב ב', דפי' מעלין שמין], וכלקמן [פ"ח מ"ז] הקדש עלוי. וכ"כ מעלינן ליה כנכסי דבר מריון [ב"ב י"ב ב'], ר"ל אויסשטייגערן. ומלת לו ר"ל בעבורו [כרש"י בראשית כ"ד פ"ז]. ור"ל הכא דמוכרין בעבור תשלום חובו גם תפיליו בעלוי, מי יתן בעדם יותר. דדוקא באמר ערכי עלי שלא קבל עליו רק לשלם הערך אז באין לו אין לוקחין תפיליו להשתלם מהן. משא"כ הכא דהקדיש בפירוש כל נכסיו, גם תפילין בכלל נכסיו:

סעיף כט
אחד המקדיש את נכסיו ואחד המעריך את עצמו אין לו

ר"ל אין לו להמקדיש כח להקדיש [אב"י ולרש"י ב"ק שם ר"ל אין לו להגזבר לגבות]:

סעיף ל
ולא בצבע שצבען לשמן

רתוי"ט פי' דר"ל בגדים [ולפעד"נ זה דוחק, דמלבד שחסר מלת בגד. ג"כ ק' דהול"ל בגדי צבעונין (כע"ז ד"כ ע"ב), וכדמסיים בלשון רבים שצבען. וגם בב"ק דק"ב ב' ומתוס' שם לא משמע הכי יע"ש]. ולי נראה דצבע ממש קאמר, ור"ל אם צבע בגדיהן לשמן אין שמין

להקדש מה ששוין הבגדים עי"ז יותר, דלא משתעבד, אפילו לא לבשום עדיין. ולא זו אף זו קתני, דלא מבעייא הבגדים עצמן דלא משתעבדי, אלא אפילו דמי הצבע, שאין הצבע נצרך להם כל כך להאשה ובנים, אפ"ה לא משתעבדי. ולא דמי לדלעיל מ"ג, דאין נותנין לאשתו כסות ומנעלים. התם ר"ל כדי לקנות להן להבא:

סעיף לא

ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן

אף שלא נעלו אותן עדיין, ולא זו אף זו קתני, לא מבעייא כסות שכבר לבשו והשתמשו בהן, אלא אפילו בצבע בגדיהן שלא נשתמשו בהן משצבען. ולא מבעיא בצבען, דעכ"פ כבר נשתמשו בעיקר הכסות קודם שנצבעו, אלא אפילו סנדלין חדשים שלא השתמשו בהן עדיין כלל, כולהו אינו יכול להקדיש. מיהו פשיטא דגם כסות שקנה לשמן, או ספרים שקנה לבניו ללמוד בהן, אינו מקדישן. אבל ספרים שקנה לצרכו, או בגדי שבת שקנה לאשתו ובניו, ממשכנין, וי"ח [ח"מ צ"ז]:

סעיף לב

אף על פי שאמרו עבדים נמכרים בכסותן לשבח

דכשנמכר בכסות יפה, שוה יותר:

סעיף לג

משביח הוא מנה

יותר ממה ששוה עכשיו. [ואע"ג דאין מפרכסין אדם ובהמה כדי להשבית מקחן, מדהו"ל כגונב העין (כח"מ רכ"ח ס"ט). היינו בשמתכוון לרמאות שיחשוב הקונה שיש בהמקח דבר שאין בו באמת כגון שצובע שחור זקן עבד זקן כדי שיראה בחור, וכדומה. אבל מותר לרחצו ולסכו כדי לעורר חפץ הקונים לקנותו, וה"נ להלבישו במלבושין יפים, ולמכרו כך בהמלבושים]. ודוקא כשיש לו כסות כבר, אבל אין משהין אותו כדי לקנות לו כסות כדי שישתבח מקחו, וכדמסיק:

סעיף לד

וכן פרה אם ממתינים אותה לאטליס

יום השוק:

סעיף לה

אם מעלין אותה לכרך

שמצויין שם עשירים לקנות מרגליות:

סעיף לו
אין להקדש אלא מקומו
של המרגליות:

סעיף לז
ושעתו
של עבד ופרה. דחיישינן שכשישהה אותן יפסידו. ולהכי רק בקרקעות משהין ס' יום מלמכרן, ולא במטלטלין:

פרק ז

סעיף א
אין מקדישין
שדה שירש:

סעיף ב
לפני היובל פחות משתי שנים
דכשהקדישה, ופודה י' או כ' שנה קודם היובל, נותן בעד כל שנה שיש עד היובל סלע ופונדיון לשנה. וכשפודה פחות מב' שנים ליובל, חייב ליתן נ' סלעים כאלו גואלה בתחלת היובל [עי' בפתיחה למכלתן סי' ב אות א']. וקאמר תנא הכא שאינו מן הראוי שיקדיש בפחות מב' שנים ליובל, שלח יפסיד מעותיו [כלקמן פ"ח מ"ד]:

סעיף ג
ולא גואלין לאחר היובל פחות משנה
ר"ל א"צ לגאול השדה כשהקדישה פחות מתוך שנה אחר היובל, דהיינו כשהקדישה תוך שנת היובל עצמה, משום דאינה קדושה כלל, דאז אינה שלו. מיהו דוקא ישראל אבל כהן ולוי מקדישין לעולם, כלקמן סוף פרקן [כך פירשתי לפי מאי דקיי"ל בשמואל בש"ם [כרמב"ם ערכין פ"ד ה"י]. והכי דייק לישנא דמתני' טפי. דברישא נקט לפני היובל היינו בסמוך ליובל, מסתבר דה"נ מה דנקט אח"כ לאחר היובל, היינו בסמוך לו. והר"ב והרמב"ם פי' דר"ל בהקדיש באמצע א מהשנים שאחר היובל, אינו פודה בפחות משנה, ר"ל שצריך ליתן בעד כל השנה הסלע ופונדיון, אף שפדה רק באמצע השנה. והיינו אוקימתא דש"ס לרב דס"ל דבמקדיש בשנת היובל קדשה, להכי אצטרכינן לדחוקא דמתני' מה טעם קאמר, דמשו"ה אין גואלין פחות משנה משום דאין מחשבין חדשים להקדש אבל הרי לא קיי"ל כרב דהמקדיש בשנת היובל דקדשה]:

סעיף ד
אין מחשבין חדשים להקדש

דכשבא לגאול באמצע השנה משנות היובל, לא אמרינן דדי שיתן בעד חצי השנה הנותרת חצי סלע וחצי פונדיון, רק נותן סלע ופונדיון, כאילו פדה בתחלת השנה ולא באמצעה:

סעיף ה
אבל ההקדש מחשב חדשים

ר"ל אבל היכא דאיכא רווח להקדש, ע"י שהחדשים שיצאו יחשבום כיציאה גמורה, כגון שבא לגאל באמצע שנת מ"ח בשנות היובל, דאם לא נחשוב חדשים שיצאו כיציאה גמורה הו"ל כמקדיש בתחלת שנת מ"ח ולא יצטרכו הבעלים הגואלים ליתן רק ב' סלעים וב' פונדיון, ויפסיד ההקדש עי"ז, להכי חשבינן חדשים שיצאו כיציאה גמורה, והו"ל כמקדיש תוך ב' שנים ליובל, ונותן נ' סלעים שלמים. [זהו שיטת רש"י. אבל לרמב"ם ולראב"ד [פ"ד מערכין ה"ח וט']. הברירה ביד הגזבר, כמ"ש בפתיחה למכילתן סי' ב' אות א' וע"ש]:

סעיף ו
המקדיש את שדהו בשעת היובל

ר"ל בזמן שהיובל נוהג, דהיינו בשעה שכל ישראל יושבים בא"י [כרפ"ח], ורוצה לגאלה בשנה ראשונה מהיובל:

סעיף ז
נותן בזרע חומר שעורים

בעד מקום שיוכל לזרוע שם חומר שעורים זריעה בינונית לא מקובץ ולא מפוזר ביותר:

סעיף ח
חמשים שקל כסף

אבל בזמן שאין היובל נוהג, פודה בשווייה:

סעיף ט
היו שם נקעים

גומות מלאות מים:

סעיף י
אין נמדדים עמה

דהנך סלעים ונקעין לא קדשי כלל מדאינן ראויין לזריעה דבית זרע כתיב. [ואע"ג

דהמקדיש שדהו אפילו בור גת ושובך קדשי [כב"ב פ"ד מ"ט]. נ"ל דהתם עכ"פ מקום הבור וגת שראוי לזריעה, וודאי הקדישן, והבניין מדקבע וצריך לקרקע שהקדיש, בטל אגב קרקע [כרשב"ם שם], משא"כ הכא. מדמלאות מים, חשיבי להיות מקום בפני עצמן ולא קדשי]. ודוקא שהגומות מלאות מים, דאל"כ קדשי. רק דמתחשבין בפני עצמן [רכ"מ ערכין פ"ד]. ולרש"י ותוס' [קדושין ס"א] במלאים מים קדשי ונפדין לפי שויין. ובאינן מלאין מים נפדין לפי חשבון נ' סלעים לבית כור, רק דמתחשבין בפני עצמן ולא בכללות השדה, ונפקא מנה, דבמתחשבין בפ"ע אין המדרון מתחשב:

סעיף יא

פחות מכאן

שאינן עמוקים או גבוהין י' טפחים:

סעיף יב

נמדדים עמה

אף שהגומות מלאות מים דלא חזו לזריעה, אפ"ה בטלי אגב השדה, ומתחשבי כראוי לזריעה בכללות השדה [כרפ"ז דב"ב]:

סעיף יג

אלא נותן את כולו כאחד

ר"ל כל מה שרוצה לפדות מהשדה, נותן דמיו כאחת. אבל רשאי לפדות רק חצי שדה [כלקמן פ"ט מ"ב]:

סעיף יד

אחד הבעלים ואחד כל האדם

נותן נ' סלע בזרע חומר, בין ששוה השדה אלף שקל או רק ה' שקלים:

סעיף טו

אלא שהבעלים נותנים חומש

מוסיף חומש מלבר על הדמים שנותן, דאם הדמים ד' זוז נותן ה':

סעיף טז

הקדישה וגאלה אינה יוצאה מידו ביובל

דבגאלה אחר יוצא מידו ביובל ומתחלקת אז לכהנים:

סעיף יז

גאלה אחר או אחד מן הקרובים

של המקדיש:

סעיף יח
וגאלה מידו

המקדיש גאלה מהגואל:

סעיף יט
אינה יוצאה מידו ביובל

וי"ג יוצאה מידו ביובל, והוה שפיר לא זו אף זו, דלא מיבעיא אחר אלא אפילו קרוב. ולגירסתנו נמי הוה לא זו אף זו. דאפילו בגאלה קרוב, יותא כשחזר וגאלה ממנו, דאל"כ אינה יוצאה ביובל למקדיש רק להקדש:

סעיף כ
גאלה אחד מן הכהנים

מיד הגזבר:

סעיף כא
והרי היא תחת ידו

שלא גאלה הבעלים מידו:

סעיף כב
לא יאמר

הכהן כשיגיע היובל:

סעיף כג
הגיע היובל ולא נגאלה

מיד הקדש:

סעיף כד
הכהנים

של המשמר שהיובל פוגע בו:

סעיף כה
נכנסים לתוכה ונותנים את דמיה

נ' סלע בזרע חומר, ויפלו הדמים לבדק הבית, וכמו כן הפירות שצמחו עד היובל הן לבדק הבית:

סעיף כו
דברי רבי יהודה

דיליף ג"ש קודש קודש ממקדיש בית, דפירש ביה קרא דאינו יוצא מהקדש בלי דמים:

סעיף כז

אבל לא נותנין

דיליף קודש קודש מכבשי עצרת, דכתיב בהו קודש יהיו לכהן, והיינו בחנם, דניחא ליה למילף מקדיש שדה אחוזה מכבשי עצרת, דשניהן מתנות כהונה, משא"כ בית אינו ניתן לכהנים לעולם. ולר' יהודה מסתבר טפי למילף ג"ש מקדיש שדה ממקדיש בית, מדשניהן לבדק הבית, משא"כ כבשי עצרת קדשי מזבח:

סעיף כח

רבי אליעזר אומר לא נכנסין ולא נותנין

דהך ג"ש לא קבלה מרבותיו, והרי לא פי' קרא שתצא לכהנים [עי' תוס' שבת צ"ז א']:

סעיף כט

אלא נקראת שדה רטושים

ר"ל עזובה מבעליה. ונקראת בשם כך כדי שתהיה ידועה וניכרת, שכשיגאלה אחר תצא לכהנים ביובל:

סעיף ל

עד שיגאלנה אחר

ואז כשתצא מידו יכנסו בה כהנים:

סעיף לא

מת אביו ואחר כך הקדישה הרי היא כשדה אחוזה

וכשפודאה פודה בית כור בנ' שקל, וכשלא נגאלה מהקדש, או שגאלה אחר, תצא לכהנים ביובל:

סעיף לב

הרי היא כשדה מקנה

וגואלה בשווייה. וכשלא נגאלה, או שגאלה אחר, חוזרת לו ביובל, דבתר שעת הקדשה אזלינן, והרי באותה שעה לא היה גוף השדה שלו, דעתידה לחזור לאביו ביובל כשאר שדה מכורה, והו"ל כמקדיש שדה מקנה שחוזרת ביובל לבעלה הראשון, דהיינו לאביו של זה, וזה יורש כח אביו:

סעיף לג

יוצאת זו שהיא ראויה להיות שדה אחיזה

דהכי משמע קרא, דהרי מלת משדה מיותר, מדלא כתיב אשר לא אחוזתו היא אלא

וודאי ה"ק קרא, שדה שאינה ראוייה וכו' [כך פי' רש"י הכא. ורשב"ם (ב"ב דע"ב דייק מדכתיב משדה אחוזתו במם יתירה]:

סעיף לד
שדה מקנה

שדה שלקחה או זכה בה במתנה וכדומה והקדישה, ונשארה ביד הקדש או שגאלה אחר:

סעיף לה
שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו

והרי אין הקרקע שייך לו רק עד היובל:

סעיף לו
כהנים ולוים מקדישים לעולם

שדה אחוזה, ואפילו בשנת היובל עצמה, משא"כ ישראל שהקדיש שדהו בשנת היובל, אינה קדושה [כמשנה א]:

סעיף לז
בין לאחר היובל

משא"כ ישראל כשלא גאל קודם היובל, אינו גואל עוד:

פרק ח

סעיף א
המקדיש את שדהו

שדה אחוזה:

סעיף ב
בשעה שאינה יובל

ר"ל בזמן שאין יובל נוהג, דהיינו שגלו כבר קצת השבטים, שאין כל ישראל יושבים בא"י, דאז אפילו שדה אחוזה נגאלת בשווייה:

סעיף ג
אומרים לו פתח אתה ראשון

ר"ל כופין לבעלים לפתוח ראשון ולומר בכמה רוצה לפדותה. וג' מדריגות יש (א) שדה אחוזה בזמן יובל ' נגאלת זרע חומר בנ' שקל, ואין כופין לבעלים לפתוח ראשון, אבל עכ"פ מצוה שיגאלנה הוא, וכשלא גאלה עד היובל, יוצאת לכהנים [אב"י ולראב"ד בהא בתחילה כופין שיגאלנה]. (ב) שדה אחוזה בזמן שאין יובל, נגאלת בשווייה, וכופין

לבעלים לפתוח ראשון, וכשלא גאלה עד היובל אינה יוצאת לכהנים, אלא נגאלת לעולם. מיהו בין בזמן שיובל נוהג או לא, כשהבעלים פודין מוסיף חומש. (ג) אבל שדה מקנה, בין בזמן שיובל נוהג או לא, נגאלת בשווייה. ואין כופין אותו לפתוח ראשון, ואינו מוסיף חומש. מיהו בזמן שיובל נוהג, בין שנגאלה או לא, יוצאת ביובל לבעליה הראשונים. ובזמן שאין יובל נוהג נגאלת לעולם [רמב"ם פ"ד ופ"ה מערכין]:

סעיף ד

שהבעלים נותנים חומש

דהיינו כל דמי שווייה ורביע יותר, דהיינו חומש מנבר [ככל חומש שבתורה, דכתיב ויסף חמישיתו עליו, שנותן בעד ד' ה']. ולהכי משתדלין שיפתח הבעלים ראשון, מדמרוויח ההקדש עי"ז. ויש עוד ב' טעמים. א' דהבעלים יוסיפו בפדיון עצמו יותר מאדם אחר, דרוצה אדם בקב שלו. ב' משום דמצוה היא שיגאלנה בעלים:

סעיף ה

מעשה באחד שהקדיש את שדהו מפני רעתה

שהיה ההוצאה שבה יתר על השבח:

סעיף ו

אמר הרי היא שלי באיסר

הוא ח' פרוטות, והוא המטבע היותר קטנה שיוכל לפדות בה לת"ק:

סעיף ז

אמר רבי יוסי לא אמר זה אלא בכביצה

ר"ל לא כך היה מעשה שלא אמר באיסר, אלא בביצה:

סעיף ח

שההקרש נפדה בכסף

ובהא גם ת"ק מודה, רק לת"ק אין פודין הקדש בפחות משווייה ד' פרוטות כדי שיהיה החומש פרוטה:

סעיף ט

אמר לו

הגזבר להמקדיש:

סעיף י

נמצא מפסיד איסר ושדהו לפניו

והא דלא מייתי פלוגתא דת"ק ור"י בלי הך מעשה. נ"ל דקמ"ל דאף במקדיש שדהו מפני

רעתה, אפ"ה ס"ל לת"ק שאינה נפדת רק בד' פרוטות. [והא דקאמר נמצא מפסיד איסר. ולא קאמר נמצא הקדיש איסר. ה"ט משום דבהכרח פדאה, ולא כך עלה במחשבה לפניו בתחלה, לכך לא מקרי הקדש שהוא נדבת הלב. והא דלא קאמר נמצא הפסיד איסר וחומשו, ה"ט משום דהא דקאמר נמצא מפסיד וכו', על שעת פדיון קאי, ולא על שעת הקדשו, וכדאמרו. והרי החומש כבר נתתייב משעת הקדשו]:

סעיף יא

מוכרים אותה בשויה ונפרעים משל עשר את המותר

ודוקא כשחזרו זה אחר זה. אבל בחזרו כולן כאחד משלשין ההפסד ביניהן בשוה. כיצד. אמר א י', וא' כ', וא' כ' ד, וחזרו בהן ג' וב', יניחוה לראשון בי', וימשכנו מב' וג' מכל א' בז', ונמצא ההקדש גובה כ"ד. וכן כשחזרו כל הג', ונמכר לאחר בשלש, ממשכנין מכל א' משלשתן בעד ז'. וכן לעולם [רמב"ם פ"ח מערכין]. ולרש"י וראב"ד משלשין ר"ל, כשחזרו כולן, יתן בן כ"ד לבד ד' שהפסיד, וליו"ד שהפסיד בן כ', יתן הוא ובן כ"ד כל א' ה', ולז' שהפסיד בן י', יתן בן י' ובן כ' ובן כ"ד כל א' שליש, מדכולן התרצו בהן:

סעיף יב

הבעלים

שאמרו בכ':

סעיף יג

נותנים עשרים ושש

בעל כרחן. דמדאמרו בעלים תחלה כ', יהיה עם החומש בכ"ה, ואיך נתנהו לזה שאמר בכ"א, שיפסיד ההקדש. ואם נניחנה לבעלים שאמרו בכ' הרי יפסיד ההקדש מהקרן, שהרי זה אמר בכ"א קרן. לכן בעלים יתנו בע"כ כ"א קרן וה' לחומש. אבל לסלע שהוסיף זה, א"צ בעלים להוסיף חומש. מיהו היכא דשמוה ג' בנ"א שהשדה שוה כ"א קרן, מוסיפין הבעלים חומש על כל הכ"א:

סעיף יד

הבעלים נותנים עשרים ושבע

בעל כרחן, ומטעם הנ"ל:

סעיף טו

הבעלים נותנים שלשים

ואי"ל אמאי בכה"ג יכריחו לבעלים, הרי השתא כשנניחנה להאחר לא יפסיד ההקדש מהקרן, דהרי הקרן של האחר הוא מרובה כקרן וחומש של הבעלים, י"ל דמיירי דאמרי

בעלים תחלה כ' שקל ופרוטה, ולא דק תנא למנקט אותה פרוטה, וא"כ אם נניחנה להאחר בכ"ה יפסיד ההקדש הפרוטה:

סעיף טז

הבעלים קודמים

אין ר"ל שאם ירצו בעליו השתא ליתן ל"א ודינר הבעלים קודמין, דליתא דהרי אם ירצו בעלים שיפדו הם השדה אחר שאמר זה כ"ו, עכ"פ צריך שיתנו הבעלים כ"ו קרן כמו שאמר האחר, כדי שלא יתמעט הקרן, וא"כ יהיה עם החומש מלבר שיוסיף הבעלים ל"ב ומחצה, אלא ה"ק מתני', אם כשפתחו הבעלים תחלה, רצו ליתן כ"א שקל, דהו"ל עם החומש כ"ו שקל ודינר [דשקל הוא ד' דינרין], וכשנתן אחר כ"ו שקלים, הרי יוכרחו הבעלים להוסיף על כ"ו שקל ודינר שאמרו תחלה, עוד ה' שקל של עלוי של זה, דהו"ל יחד ל"א שקל ודינר, א"כ הבעלים קודמין, ומכריחין אותם ללקחה בסך הנ"ל:

סעיף יז

ואם לאו

שלא פתחו הבעלים תחלה רק בכ' ואמר אחר בכ"ה:

סעיף יח

אומרים הגיעתך

ולא מהדרינן אבעלים, דהרי האחר נותן כל כך בקרן, כסך קרן וחומש של הבעלים, וכולה מתניתין מיירי רק בשדה אחוזה, ובזמן שאין יובל נוהג, כלעיל סי' ג':

סעיף יט

מחרים אדם

כל חרם ניתן לכהנים:

סעיף כ

ומשדה אחוזתו

מקצת מכל מין ומין:

סעיף כא

ואם החרים את כולן

כל המין:

סעיף כב

אינן מוחרמין

ולא קיי"ל כן, רק בדיעבד מהני, אבל רק לכתחילה לא יעשה כן:

סעיף כג
מה אם לגבוה

דגם חרם של כהנים מחשב וגבוה, מדקדש קדושת הגוף כשאר הקדש כל זמן שלא נתנן לכהן, ורח אחר שקבלן הכהן הי כחולין:

סעיף כד
על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו

שלא יבזבז לדבר הדיוט, ואפילו לעניים אל יבזבז יותר מחומש [י"ד רמ"ט א']:

סעיף כה
שאין אדם מחרים דבר שאינו שלו

דאע"ג דעבד עברי גופו קנוי [כקידושין דכ"ח]. עכ"פ אין לאדון רשות לשוב למכרו לאחר כבהמה. ואע"ג דבתו קטנה יכול למכרה. עכ"פ לכשתגדל תצא. [אב"י ואע"ג דשדה מקנה חוזרת לבעלים ביובל ואפ"ה יכול להחרימה. עכ"פ יכול למכרה לעולם. דהיינו עד היובל]:

סעיף כו
רבי שמעון אומר הכהנים אינן מחרימין שהחרמים שלהם

ר"ל לענין מה יוחרם, דכיון דכל חרם שייך לכהן, הרי מיד זכי בה המחרים, וכל חרם משבא ליד כהן יצא לחולין, [כערכין כ"ט א']. ואף ע"ג דכל חרם צריך ליתנו לכהנים שבאותו משמר [כערכין כ"ח ב']. הכא שאני שהחרם שלו הוא לא גרע מקרבן שחייב הכהן שעבודתה ועורה שלו וא"צ לתנו לאנשי המשמר [כתמורה פ"ג מ"ד]:

סעיף כז
ודברי רבי שמעון במטלטלים שאין החרמים שלהם

ה"ק נראין דברי ר"י לר"ש וס"ל כוותיה, בקרקעות, דלא יחרימום הלוים. דכתיב אחוזת עולם היא להם, ורק במטלטלין ס"ל לר"ש דלויים מחרימין מדאינן שלהן:

סעיף כח
אלא ניתנים לכהנים

אבל חרמי בדק הבית נפדין, מדאין ראוי לבדק הבית רק מעות, אדעתא דהכי אחרמינהו:

סעיף כט
ועל קדשים קלים

כדמפרש במשנה ז':

סעיף ל
אם נדר

שאמר הרי עלי עולה, והפרישה, ואח"כ החרימה:

סעיף לא
נותן את הדמים

דמדאמר הרי עלי, חייב באחריותה, והיא כשלו, להכי נותן כל דמיה:

סעיף לב
אם נדבה

שאמר הרי זו עולה, דאז אינו חייב באחריותה:

סעיף לג
נותן את טובתו

דהרי אין לו בה רק טובת הנאה, שיכול להקריבה דורון לקונו, וכשתמות או תאבד לא הפסיד רק הנאה זו. לכן כשהחרימה נותן לכהנים כפי טובת הנאה שיש לו בה. כיצד. אמר שור וכו':

סעיף לד
שור זה עולה

והחרימו:

סעיף לה
אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשור זה להעלותו עולה שאינו רשאי

ר"ל שאינו חייב בה [דתרגום נושה רשיא] ומתכוון רק להקריב דורון לקונו, וכסך זה יתן המחרים לכהנים:

סעיף לו
מחרימין אותו

הישראל בעל הבכור מותר להחרימו וכ"כ הכהן אחר שניתן לו, ושניהן מותרין להחרימו בין שהוא תם או בעל מום אף שאינו יכול להמיר עליו [כתמורה פ"א מ"א]:

סעיף לז
הפודין אומדים כמה אדם רוצה ליתן

לבעל הבהמה:

סעיף לח

או לבן אחותו

שהן כהנים ודוקא נקט בן בתו וכו'. אבל כהן לעצמו או לבן בנו, אסור ליתן להבעלים מעות שיתן לו הבכור, דכיון שהוא עצמו כהן. הו"ל ככהן המסייע לבעה"ב לדוש בגורן, כדי שיתן לו התרומה בשכרו, דנמצא דלא ניתן לו התרומה בתורת מתנת כהונה, רק בשכר מלאכתו:

סעיף לט

רבי ישמעאל אומר כתוב אחד אומר

בבכור:

סעיף מ

אמור מעתה מקדישו אתה הקדש עילוי

להעלותו בדמים [אויסשטייגערן], דהיינו כמה יתן אדם לקנות בהמה כזו לעולה שאינו חייב בה, וכלעיל. וי"א כמה יתן אדם להבעלים שיתן בכור זה לבן בתו כהן, וכסך זה יתן לבדק הבית או לכהנים, כפי מה שהחרים:

סעיף מא

ואין אתה מקדישו הקדש מזבח

שיחול עליו שם קרבן. ולרבנן [לעיל מ"ו] דילפי הך דרשא מכל חרם, מצרכי לקראי דרבי ישמעאל למלתא אחריתא. תקדיש, דמצוה להקדישו בפה ולומר שיהא קדוש לבכור, ואל תקדיש, דבמתפיס עליו שם קרבן אחר, עובר בלאו:

פרק ט

סעיף א

המוכר את שדהו בשעת היובל

ר"ל בזמן שהיובל נוהג. דאילו כשמכר בשנת היובל עצמו, המכר בטל, דמכורה כבר יוצאה, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר:

סעיף ב

אינו מותר לגאול פחות משתי שנים

משעה שקנה אפילו התרצה גם הלוקח, עוברים בעשה [רמב"ם פי"א משמיטה ה"ט]. מיהו נ"ל לכאורה דדוקא בלשון גאולה אסור, אבל בנותן זה לזה השדה והמעות במתנה רשאים. ואפשר דאסור מטעם הערמה:

סעיף ג
במספר שני תבואות ימכר לך

וכתיב שני, לשון רבים, ואינו פחות מב'. אבל לאחר ב' שנים, כשירצה מוכר, פודה בעל כרחו של לוקח בדמים שלקח. כיצד. מכרה לו בעד כ' סלע, והיה עוד י' שנים עד היובל, נמצא מגיע ב' סלעים לשנה, ונשארה ביד הלוקח ד' שנים, מנכה לו ח' סלעים ומחזיר לו י"ב סלעים ולוקח שדהו לחזרה:

סעיף ד
היתה שנת שדפון וירקון

בכל הארץ, דומיא דשביעית:

סעיף ה
אינה עולה לו מן המנין

לב' שנים הנ"ל. גם לא ינכה לו עבורן, דכתיב שני תבואות:

סעיף ו
נרה

שחרשה ולא זרעה:

סעיף ז
או הובירה

שהניחה בורה ולא חרשה כלל [והא דלא נקט בקיצור לא זרעה. נ"ל דרבותא קמ"ל לא מבעייא שלא חרשה. די"ל איהו דאפסיד אנפשיה. אלא אפילו חרשה דגלי אדעתיה שרוצה לזרעה רק שנאנס אח"כ מלזרעה. ולא מבעייא בכה"ג דעכ"פ הוא המונע מלזרוע, אבל הובירה שדעתו כדי שתנוח ותוסיף פירות בשנה הבאה, סד"א דעכ"פ יהיה לו חלק בתבואות בשנה הבאה. קמ"ל דאפ"ה נחשבים לו, דעכ"פ שני תבואות היו, ורק הוא לא אסף תבואות]:

סעיף ח
עולה לו מן המנין

דאיהו דאפסיד אנפשיה:

סעיף ט
רבי אלעזר אומר מכרה לו לפני ראש השנה והיא מלאה פירות הרי זה אוכל ממנה שלש תבואות לשתי שנים

ואפ"ה אינו מנכה לו רק ב' תבואות. ודברי הכל היא:

סעיף י
אינו מחשב אלא עם הראשון

כפי חשבונו עם הראשון נותן לשני כשבא לגאלה מידו. ואפ"ה אין לשני על הראשון כלום:

סעיף יא
לאיש

ומדלא כתיב לאשר מכר לו, דמלת לאיש ל"ל. אלא לאיש שהוא בעל השדה קאמר, דהיינו לאיש וכו':

סעיף יב
לאיש אשר בתוכה

דאיש ר"ל אדון, כדכתיב איש מלחמה. וכן בלשון חכמים, אישי כה"ג. וה"ק קרא, חדא מתרתי סגי, או שיהיה השתא אדון השדה, או אשר מכר לו. ודרשינן לקולא למוכר ולא איפכא. דגמרינן גאולה גאולה מעבד עברי, דג"כ גלי רחמנא גביה דאזלינן בגאולתו לקולא לגואל, דבהוקר או הוזל נגאל תמיד כשעת הזול:

סעיף יג
ויגאול בקרוב

ר"ל אינו רשאי למכור שדה רחוקה מהעיר כדי לגאול זו שקרובה להעיר, וכן איפכא:

סעיף יד
ברע ויגאול ביפה

לא ימכור שדה רעה כדי לגאול זו היפה וכן איפכא:

סעיף טו
לא ילוה

מעות מאחרים:

סעיף טז
ולא יגאל לחצאים

אלא גואל כולה או כלל לא:

סעיף יז
ובהקדש מותר בכולן

דמותר למכור שדה אחרת או ללות מעות, כדי לגאול השדה שהקדיש, ורשאי נמי לגואלה לחצאין [ועי' לעיל פ"ז מ"א]:

סעיף יח
הרי זה גואל מיד

לא כשדה אחוזה שאינו גואל תוך ב' שנים:

סעיף יט
הרי זה כמין ריבית

שכשמחזיר המוכר כל המעות להלוקח, הרי השתמש בו הלוקח בשכר המתנת מעותיו:

סעיף כ
ואינה ריבית

דס"ל כר' יהודה [ב"מ ס"ג א'] דצד א' ברבית מותר, וה"נ צד א' הוא, דבשעת המכר היה ספק שמא לא יפדנה ותהיה מוחלטת לו, לפיכך לא מחשב כהלואה ברבית ושרי. ולדידן דקיי"ל צד א' ברבית, הו"ל אבק רבית מדרבנן, אפ"ה התורה התירתו:

סעיף כא
מת המוכר יגאל בנו

בתוך שנה, לכשירצה:

סעיף כב
אינו מונה לו שנה

בין מוכר או בנו:

סעיף כג
אלא משעה שמכר לו

ללוקח ראשון. ולא לזמן שמכרה לוקח ראשון לשני:

סעיף כד
עד מלאת לו שנה תמימה

לו דייקא:

סעיף כה
וכשהוא אומר תמימה להביא חדש העיבור

דכשהשנה מעוברת יכול לגאלה י"ג חודש:

סעיף כו
רבי אומר יתן לו שנה ועיבורה

בין לשנה פשוטה או מעוברת נותנין לו י"ב חדשי לבנה שהן שנ"ד יום, ועוד י"א יום

ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה, דהרי בעבורן אנו עושין ז' עבורין בכל י"ט שנה [ועי' בשבילי דרקיע שלנו בריש סדר מועד אות יח]:

סעיף כז

אחד הלוקח ואחד שניתן לו מתנה

כשרוצה הנותן גואלה תוך שנתו, ואם לאו חלוטה ללוקח:

סעיף כח

שנאמר לצמיתות

מדמצי למכתב לצמית, וכתיב לצמיתות, לרבות מתנה:

סעיף כט

בראשונה היה נטמן

הלוקח:

סעיף ל

שיהא חולש את מעותיו בלשכה

ר"ל מניח מעותיו בלשכה של ב"ד:

סעיף לא

אימתי שירצה הלה

הלוקח:

סעיף לב

כל שהוא לפנים מן החומה

לרבות בתי בדים שמעצרין שם השמן, ומרחצאות ומגדלים ובורות שיחין ומערות שאינן ראויין לזריעה:

סעיף לג

הרי הוא כבתי ערי חומה

ונחלט בסוף שנה:

סעיף לד

רבי מאיר אומר אף השדות

לאו שדות ממש, דהא בית כתיב, רק קרקע של סלעין, שטטלין משם אבנים לבניין:

סעיף לה
רבי יהודה אומר אינו כבתי ערי חומה

ודינו כשדה במשנה א':

סעיף לו
רבי שמעון אומר כותל החיצון היא חומתו

ודינו כבתי ערי חומה:

סעיף לז
עיר שגגותיה חומתה

שאין לה חומה רק הקיפוה בתים תכופים סביב כתימה [ונ"ל דבהא גם ר"ש (במ"ה) מודה, דדוקא התם שכל העיר דינה כמוקפת חומה, להכי לר"ש גם הבית כן. או י"ל דהתם הבית סמוך רק לחומה, וכותל הד' של הבית הוא החומה, אבל ראש החומה גבוה הרבה מהבית, להכי לר"ש דינו כבית בעיר חומה. משא"כ הכא. גגות הבתים הן ראש החומה, ודל בתים אין כאן חומה. ובהא מתורץ קו' רתוי"ט למה לא קאמר תנא עיר שכותלי הבתים חומתם. ולדברינו אז הוה משמע, דאבל ראש החומה גבוה מגג הבתים, והרי בכה"ג פליג ר"ש]:

סעיף לח
ושאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון

בשעה שכבש א"י:

סעיף לט
שלש חצרות

או יותר:

סעיף מ
מוקפות חומה מימות יהושע בן נון

אז מיקרי עיר חומה. מיהו צריך נמי שתהיה מוקפת בביאת עזרא דקודם עזרא כשגלו בטלה קדושת הארץ, דקדושה ראשונה של ארץ ישראל לא קדשה על לע"ל. [ורק קדושת המקדש קידש לעתיד לבא הרמב"ם פ"ו מבחירה הט"ז. ולראב"ד שם גם קדושת המקדש לא קידש לע"ל. והנכנס השתא למקום המקדש פטור מכרת. ועי' תשובת מהרמי"ט חי"ד סי' ל"ז]. אבל כשהיתה מוקפת בימי יהושע וגם כשעלה עזרא, אף שחרב חומתה בינתיים, וגם השתא אין לה חומה, אפ"ה דינה כערי חומה, מדכתיב אשר לא חומה באל"ף, ואפ"ה צריך הקורא לחשוב בשעה שקורא כאילו כתוב לו בוי"ו. מזה משמע

אפילו אין לה עכשיו והיה לה חומה קודם לכן [ולרש"י דרשינן הכי מדכתיב לוא. ולתוס' כתיב לו בוי"ו וקרינן באל"ף. ובס"ת שלנו הוא בהיפך]:

סעיף מא

כגון קצרה הישנה של ציפורים

שם עיר קטנה סמוך לצפורי:

סעיף מב

ויודפת הישנה וגמלא וגדוד וחדיד ואונו וירושלים

אין זו ירושלים הקדושה, דהרי קיי"ל דלא נתחלקה לשבטים, ולפיכך אין בית חלוט בה. אלא עיר אחרת קטנה היתה בא"י שנקראת ג"כ ירושלים הקטנה:

סעיף מג

וכן כיוצא בהן

והא דנקט תנא הנך ח' דוקא. קמ"ל דדוקא דוגמת אלו שכשעלה עזרא מצאן מוקפין וקדשם בב' תודות וכו' [כשבועות פ"ב מ"ב]. אבל כל עיירות האחרות אף שהיו מוקפין בימי יהושע, אפ"ה כשגלו לבבל בטלה קדושתן, דלא קדשן עזרא. [רמב"ם פי"ב משמיטה]. [ובש"ס מייתי ב' ברייתות דפליגי בהכי אי הנך ח' דוקא. וק' הרי במתניתין תני וכיוצא בהן, ועל כרחך הנך ח' לאו דוקא, וא"כ הו"ל לש"ס להוכיח ממתני' דאידך ברייתא משבשתא. ונ"ל דחד ברייתא ס"ל דנקט הנך ח' מדקדשם עזרא, ואהא נקט וכיוצא בהו, דכל עיירות אחרות שקדשן עזרא, דינו כערי חומה. ולאידך ברייתא נקט הנך ח' מדמצאן מוקפין, ונקט וכיוצא בהן, להביא כל עיר שהיא מוקפת מימי יהושע]. [אב"י וערש"י מגילה (ד"י ע"א סד"ה את אלו), כתב רש"י דנקט במתני' ט' עיירות. והרי במשנה שלפנינו לא נמנו רק ח'. אלא רש"י לשיטתיה שכתב [מגילה ד"ד א' ד"ה לוד] דגרסינן במשנתנו גם לוד ועי' מהרש"א שם]:

סעיף מד

בתי החצרים

שאין להם חומה:

סעיף מה

וכח היפה שבשדות

כדמפרש ואזיל:

סעיף מו
ונגאלין כל שנים עשר חדש כבתים

שאין צריך להשהותן ביד לוקח ב' שנים:

סעיף מז
ויוצאים ביובל

חוזרים אז לבעלים בלי כסף:

סעיף מח
ובגרעון כסף

דכשגאלה מנכה ללוקח כפי שמגיע להשנים ששהה בידו:

סעיף מט
ישראל שירש

בתי ערי חומה:

סעיף נ
אינו גואל כסדר הזה

ה"ק אינו גואל כסדר הזה של לוי, דכתיב גביה, גאולת עולם תהיה ללוים, אלא גואל כישראל שביתו נחלט לסוף שנה:

סעיף נא
וחכמים אומרים אין הדברים אמורים אלא בערי הלוים

ואפילו המוכר והקונה ישראלים, דבר זה אינו תלוי בבעלים, רק בהמקום, וגואל שם לעולם, והכי קיי"ל:

סעיף נב
אין עושים שדה מגרש

הוא מקום פנוי אלף אמה סביב לעיר, בלי בניין ובלי זרעים:

סעיף נג
ולא מגרש שדה

ר"ל לא יהפכו שדה למגרש או איפכא. אבל מותר ליטע שם אילנות ורק תוך כ"ה אמה לעיר אסור משום נוי העיר [כב"ב דכ"ד ב']. [וכן משמע מרש"י (ישעיה ו' פי"ג) שהיה לפני שערי ירושלים אילנות נטועים. וכל זה דלא כר"ב שכתב סוטה [פ"ה מ"ג] דגס אילנות אסור ליטע שס, אמנם כפי הנראה חזר בו ז"ל, דהרי בכאן לא הזכיר איסור מאילנות]:

סעיף נד
עושין שדה מגרש

דכשיש בזה נוי ועיר, הרבה קופצים לדור בתוכה, ומתיישבת:

סעיף נה
ולא מגרש שדה

דזה אסור שלא לנוול חזותה של עיר [ובש"ס ב"ב דכ"ד ב', גרסינן דלר"א עושין שדה מגרש ומגרש שדה. ובילקוט סוף פרשת בהר הביא ב' הגירסות. ובש"ך (ח"מ קנ"ה סקי"ב) הגיה במשנתינו דצ"ל בשניהן עושין, כפי הגירסא דנקט בש"ס ב"ב הנ"ל. וכן משמע מרמב"ם (פי"ג משמיטה), שלא הזכיר כלל ערי ישראל]:

סעיף נו
כדי שלא יחריבו את ערי ישראל

ר"א פליג את"ק, ולא מפרש דבריו, דלת"ק דין ערי ישראל ולוים שוין [וכן מוכח לע"ד מש"ס. מדקאמר דכ"ע מיהת וכו'. ש"מ וודאי דפליגי. וש"מ נמי דליתנה להך כללא דכיילו קמאי, דהיכא דקאמר בש"ס ר' פלוני אומר, אז פליג. והיכא דקאמר, אמר ר' פלוני, אז לא פליג. [ועי' מבוא התלמוד דקכ"ט ע"א ד"ה על הרוב. ועי' רש"י ותוס' (סנהדרין דס"ז א'), שכתבו ממש בהיפך וזה פלא]. מיהו מצינו דוגמתו סוטה סוף פ"ח ועי' רתוי"ט בכורים פ"ג מ"ה]:

סעיף נז
הכהנים והלוים מוכרים לעולם

שדה אחוזה שלהן. ולא כישראל שאינו מוכר בפחות מב' שנים סמוך ליובל. אבל אלו מוכרין סמוך ליובל, אבל ביובל עצמו לא, דמכורה כבר יוצאה, שאינה מכורה ק"ו שלא תמכר:

סעיף נח
וגואלים לעולם

אם מכר בית בעיר חומה, אינו נחלט בסוף שנה. ובמכר שדה א"צ שתעמוד ביד לוקח ב' שנים, רק כשירצה גואל מיד:

סעיף נט
גאולת עולם תהיה ללוים

וכהנים נמי נקראים לוים, שנאמר והכהנים הלוים בני צדוק: